T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK SANATLARI TASARIMI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GELENEKSEL ŞİLE BEZİ MOTİFLERİNİN ANALİZİ VE MODERN YÜZEY TASARIM ÖRNEKLERİ

GİZEM ÇİLOĞLU
217B7005

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ERTAN TOY

2025

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK SANATLARI TASARIMI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GELENEKSEL ŞİLE BEZİ MOTİFLERİNİN ANALİZİ VE MODERN YÜZEY TASARIM ÖRNEKLERİ

GİZEM ÇİLOĞLU
217B7005
ORCID NO: 0009-0004-1580-9176

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ERTAN TOY

OCAK 2025

Gizem ÇİLOĞLU tarafından hazırlanan “Geleneksel Şile Bezi Motiflerinin Analizi ve Modern Yüzey Tasarım Örnekleri” başlıklı çalışma, **24/01/2025** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunmuş ve jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Sanatları Tasarımı Anabilim Dalı Türk Sanatları Tasarımı Programında **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman	**İmza**
Doç. Dr. Ertan TOY	……

Jüri Üyeleri	**İmza**
Doç. Dr. Dide AKDAĞ SATIR	……
Doç. Dr. Cem KARA	……

ÖZET

GELENEKSEL ŞİLE BEZİ MOTİFLERİNİN ANALİZİ VE MODERN YÜZEY TASARIM ÖRNEKLERİ

Günümüzde Türk kumaş dokuma geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan ve Şile bezi ismiyle anılan kumaş türü; malzeme yapısı ve dokuma tekniğiyle Şile ilçesine özel bir kimlik kazandırmıştır. Şile bezinden yapılan üretimler yalnızca birer tekstil ürünü olmanın ötesinde, tarihsel süreçten günümüze gelen geleneksel motiflerle işlevselliği bir araya getiren ve kültürel düşünce gücünün estetik biçimlerini yansıtan temsil araçlarıdır. Bu nedenle Şile bezi üretimleri; gelişerek aktarılan kimliğin korunmasında ve estetik yöntemler açısından örneklerle önemli bir role sahiptir. Şile bezi üretim süreci; kazandırdığı toplumsal yönleriyle de dikkat çekmektedir. Malzeme temininden, dokuma ve işlemeye uzanan serüvende; üretim aşamaları ve kumaşların kişisel kullanım eşyalarına dönüşüm çeşitliliğindeki sanatsal özelliklerle birlikte, insanları birbirine yakınlaştıran toplumsal dayanışma, bilgi paylaşımı, duygusal ve sosyal bağın güçlenmesini de sağlamaktadır. Bu nedenle Şile bezi üretimleri yalnızca kadınların kişisel çabalarıyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda sosyal bağların güçlendiği ve bu dayanışmayı gözlemleyerek öğrenen yeni nesillere kültürel mirasın yaşatıldığı bir alan sağlamaktadır.

Şile bezinden yapılan tekstil ürünlerindeki geleneksel motifler günümüz estetik anlayışına uygunluğuyla, moda sektörüne olanak tanımaktadır. Bezayağı tekniğiyle dokunan doğal pamuk kumaşlar, üzerilerine işlenen evren, gökyüzü, doğa ve hayatın içinde değer bulan yer, olay ve durumları niteleyen motiflerle anlam bulmakta, motif ve teknik çeşitlenmelerle her bir tekstil üretimi sanat eseri niteliği kazanmaktadır.

Çalışmada Şile bezi işleme motiflerinin devamı ve geleceğe taşınabilirliğine kişisel bakış açısıyla, Şile bezi işlemelerinde kullanılan geleneksel motiflerden çıkışlı 5 farklı desen tasarımı yapılmıştır. Tasarımlar Şile bezinin motif zenginliğinden kopmadan, kimliğe tutunarak tasarlanmıştır.

Şile bezinin korunması ve tanıtılması için yapılan tüm çabalar ve öğretiler, yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda kültürel bir sorumluluk bilinciyle farkındalık yaratılmasına katkılar sağlayan önemli bir değerdir.

Anahtar Kelimeler: Şile Bezi, Geleneksel Motifler, Kültürel Miras, Modern Yüzey Tasarımı

ABSTRACT

ANALYSIS OF TRADITIONAL ŞİLE CLOTH MOTIFS AND MODERN SURFACE DESIGN EXAMPLES

The type of fabric called Şile cloth, which has an important place in the Turkish fabric weaving tradition today; It has given a special identity to the Şile district with its material structure and weaving technique. Productions made from Şile cloth are more than just textile products, they are representation tools that combine functionality with traditional motifs from the historical process to the present day and reflect the aesthetic forms of cultural thought. For this reason, Şile cloth production; It has an important role in preserving the identity that is developed and transferred and with examples in terms of aesthetic methods. Şile cloth production process; It also attracts attention with the social aspects it brings. In the adventure ranging from material procurement to weaving and processing; Along with the artistic features in the diversity of production stages and the transformation of fabrics into personal use items, it also provides social solidarity, information sharing and strengthening of emotional and social bonds that bring people closer together. For this reason, Şile cloth production is not only limited to the personal efforts of women, but also provides an area where social ties are strengthened and cultural heritage is kept alive by new generations who learn by observing this solidarity.

Traditional motifs in textile products made of Şile cloth provide opportunities for the fashion industry, with their compliance with today's aesthetic understanding. Natural cotton fabrics woven with the plaincloth technique find meaning with the motifs embroidered on them that characterize the universe, sky, nature and places, events and situations that find value in life, and each textile production becomes a work of art with motif and technical variations.

In the study, 5 different pattern designs from the traditional motifs used in Şile cloth embroidery from the continuation of Şile cloth processing motifs and the portability of the future to the future were designed. Designs are designed by clinging to identity without breaking the motif wealth of the Şile cloth.

All efforts and teachings for the protection and promotion of Şile cloth are an important value that contributes to raising awareness not only as an economic activity, but also with a sense of cultural responsibility.

Keywords: Şile Cloth, Traditional Motifs, Cultural Heritage, Modern Surface Design

ÖN SÖZ

Geleneksel sanatlar bir toplumun kültürel kimliğini, tarihini ve estetik anlayışını yansıtan önemli unsurlardan biridir. Bu sanatlar içinde kimlik oluşturan Şile bezi tekstil ürünleri, nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar ulaşan ve modern tasarım anlayışıyla birleşerek günümüze gelen örneklerdir. Şile bezi üretimleri Türk kültür mirasının önemli bir parçası olarak, yalnızca geleneksel tekniklerle anılan tekstil ürünleri olmanın ötesinde, hayattan yansıyan duygu ve düşünceler yüklü motiflerle, geçmişten günümüze bağ kuran estetik ifade biçimleridir. Bu çalışmada geleneksel Şile bezi işlemelerinde kullanılan motiflerinin gizli dünyasını oluşturan gökyüzü, doğa ve yaşam döngüsünün iç dünya mesajları betimlemelerle ele alınarak, seçilen geleneksel motif örneklerinden çıkışlı kişisel tasarımların uygulamaları yer almaktadır.

Çalışmalar sürecindeki tüm aşamalarda beni yönlendiren ve destek olan tez danışmanım, değerli hocam Doç. Dr. Ertan Toy'a sonsuz teşekkür ederim. Araştırmalarımda bana her zaman değerli vakitlerini ayıran, bilgiler ve örnekler sunarak destek olan Şile Belediyesi Şile Bezi El Sanatları Merkezi'nde Şile bezi genel koordinatörü olarak görev yapan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı ünvanına sahip Berna Melek'e, Şile Bezini Yaşatma Koruma ve Geliştirme Derneği Başkanı Gülser Sarı'ya, Şile bezi geleneksel motiflerini nakış yapan ve motiflerin özelliklerini anlatan Seher Bostancı'ya, Şile Belediyesi Şile Bezi El Sanatları Merkezi'nde Şile bezi dokuma atölye şefi Gülden Şahinbay'a, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Şile Borsa İstanbul Halk Eğitim Merkezi'nde Şile bezi dokuma usta öğretici olarak görev yapan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı ünvanına sahip Ayşe Taşpınar'a, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Şile Borsa İstanbul Halk Eğitim Merkezi'nde Şile bezi el nakışı usta öğretici olarak görev yapan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı ünvanına sahip Yasemin Selak'a, Şile bezi dokuma ustası Tevfik Çetin'e, Çekiç koleksiyoneri Burhan Reşit'e ve geleneksel Şile bezi işleme örneklerini bana sunan, çok değerli bilgilerinden faydalandığım İstanbul Büyükşehir Belediyesi Enstitü İstanbul İSMEK'te Şile bezi işleme ve iğne oyası eğitmeni olarak görev yapan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı ünvanına sahip, Geleneksel El Sanatları; Şile Bezi İşleme Alanı ve İğne Oyası Sanatçısı, Zeynep Turan'a, tüm destek ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca öğrenim hayatım boyunca beni destekleyen anne ve babama teşekkür ederim.

Gizem ÇİLOĞLU

Ocak, 2025; İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET iii
ABSTRACT iv
ÖN SÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
ŞEKİLLER LİSTESİ viii
KISALTMALAR LİSTESİ xi

1. GİRİŞ 1
1.1. Çalışmanın Konusu 5
1.2. Çalışmanın Önemi ve Amacı 6
1.3. Çalışmanın Kapsamı 7
1.4. Çalışmanın Yöntemi 7

2. ŞİLE BEZİNİN TARİHİ, ÖZELLİKLERİ VE KULLANIM ALANLARI 8
2.1. Şile Bezi ve Tarihi Gelişimi 9
2.2. Şile Bezi Dokuma Tekniği ve Kullanılan Malzemeler 15
2.2.1. Şile Bezinde Kullanılan İplik Yapısı 19
2.2.2. Şile Bezi Dokuma Tezgahı Özellikleri 22
2.3. Şile Bezinin Özellikleri ve Uygulama Alanları 25

3. ŞİLE BEZİ İŞLEMELERİNDE KULLANILAN MALZEMELER 32
3.1. Kasnak Yapısı 32
3.2. İşlemelerde Kullanılan İplik Türleri ve İğneler 34

4. GELENEKSEL ŞİLE BEZİ İŞLEMELERİNDE KULLANILAN MOTİFLER 35
4.1. Gökyüzü Temalı Motifler 37
4.1.1. Büyük Yıldız Motifi 42
4.1.2. Küçük Yıldız Motifi 44
4.1.3. Uçan Yıldız Motifi 45
4.2. Doğa ve Yaşam Temalı Motifler 45
4.2.1. Geometrik Motifler 46
4.2.1.1. Kareli Motifi 46
4.2.1.2. Lambalı Motifi 47
4.2.1.3. Ciğer Deldi Motifi 47
4.2.2. Bitkisel Motifler 48
4.2.2.1. Çevre Motifi 48
4.2.2.2. Pullu Motifi 49
4.2.2.3. Çatlak Kahve Motifi 49
4.2.3. Hayvansal Motifler 50
4.2.3.1. Aslan Pençesi Motifi 50
4.2.3.2. Arılı Motifi 51
4.3. Doğa ve Gökyüzü Temalı Motifler 52

4.3.1. Manolya Motifi 52
4.3.2. Yasemin Motifi 53
4.3.3. Hanımeli Motifi....53
4.3.4. Yoncalı Yıldız Motifi 54
4.3.5. Sevda Çiçeği Motifi....55
4.3.6. Gelin Tacı Motifi....56
4.4. Tanımlayıcı Motifler 56
4.4.1. Gazi Sofrası Motifi....57
4.4.2. Doktor Gözü Motifi....57
4.4.3. Saray Süpürgesi Motifi....58

5. GELENEKSEL ŞİLE BEZİ MOTİFLERİNDEN ÇIKIŞLI YENİ TASARIMLAR VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ....60
5.1. Birinci Desen Tasarımı....60
5.2. İkinci Desen Tasarımı 63
5.3. Üçüncü Desen Tasarımı 65
5.4. Dördüncü Desen Tasarımı....68
5.5. Beşinci Desen Tasarımı....71

6. ŞONUÇ VE ÖNERİLER....75

KAYNAKÇA 78

EKLER....80
Ek 1. Kişisel Görüşmeler....80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Şile İlçesi'nin Konumu....2
Şekil 2. Şile Kalesi ve Şile Limanı....3
Şekil 3. Şile Feneri....3
Şekil 4. 2007 – 2023 Yılları Arası Şile'nin Nüfusu....4
Şekil 5. 2007 – 2023 Yılları Arası Şile nüfusu Artış Grafiği....5
Şekil 6. Şile Bezi Coğrafi İşaret Belgesi....13
Şekil 7. Şile Bezi, Karanfil Desenli Örtü....15
Şekil 8. Dokuma Tezgahında Çözgü ve Atkı İplikleriyle Dokunan Kumaşın Temsili Çizimi....16
Şekil 9. Şile Bezi Dokuma Tezgahı....17
Şekil 10. Dokuma Tezgahı Çerçeveleri ve Çözgü İplikleri....17
Şekil 11. Dokuma Tezgahında Dokunan Şile Bezi....18
Şekil 12. Şile Bezi Dokumada Kullanılan Mekikler....18
Şekil 13. Bezayağı Dokuma Tekniği Çizimi....19
Şekil 14. Şile Bezi Dokumasında Kullanılan Pamuk İplikler....20
Şekil 15. Şile Bezi Dokumada Kullanılan El Aletleri....20
Şekil 16. Otomatik Makinede İplik Çilelerinin Bobinlere Sarılması....21
Şekil 17. Otomatik Makinede Bobinden Masuraya Atkı İpliği Sarılması....21
Şekil 18. Korucuköy'de Havuzda Bekletilen Ham Pamuk İplikler....21
Şekil 19. Haşıllama İşlemi....22
Şekil 20. Haşıllama Yapılan Çilelerin Kurutulması....22
Şekil 21. "Kara Tezgah" Olarak İsimlendirilen Ahşap El Tezgahı....23
Şekil 22. Dokuma Tezgahında Şile Bezinin Dokunması....23
Şekil 23. "Kara Tezgah" Olarak İsimlendirilen Ahşap El Tezgahı....24
Şekil 24. Yarı Otomatik Şile Bezi Dokuma Tezgahı....25
Şekil 25. Şile Bezinin Görünümü....26
Şekil 26. Renkli Şile Bezi Dokumaları....27
Şekil 27. Atkı İpliği Renklendirilerek Dokunmuş Şile Bezi Kumaşlar....27
Şekil 28. Çözgü İplikleri Renklendirilerek Desenlenen Şile Bezi Kumaşlar....28
Şekil 29. Şile Bezinden Yapılan Kadın ve Erkek Giysileri....28
Şekil 30. Şile Bezi Kadın Giysi Tasarımı....29
Şekil 31. Şile Bezi Kadın Giysi Tasarımı....29
Şekil 32. Şile Bezi Sehpa Örtüsü....30
Şekil 33. Şile Bezi ve Motiflerinden Yapılan Anahtarlıklar....31
Şekil 34. Şile Bezi ve Motiflerinden Yapılan Küçük Keseler....31
Şekil 35. Ahşap Kasnakta Şile Bezine İşleme Yapılması....33
Şekil 36. Plastik Nakış Kasnağı ve İşlemede Kullanılan İpler ve Makas....33
Şekil 37. İşlenmede Kullanılan 20, 26 ve 32 cm Çaplarındaki Ahşap Nakış Kasnağı Örnekleriyle, 12 ve 8 Numara İplikler....34
Şekil 38. Divriği Ulu Camii Kapı Bordürlerinde Sekiz Uçlu Yıldız Motifleri....38
Şekil 39. Halı, Konya 13. Yüzyıl. 114x230 cm Türk ve İslam Eserleri Müzesi İstanbul, Env. No: 688....39
Şekil 40. Halı, Konya, 18. Yüzyıl 103x163cm, Özel koleksiyon....39

Şekil 41. Torba; Kilim, Cicim, 43x43 cm 39
Şekil 42. Ortadan Dikişli Örtü, 30x280 cm 41
Şekil 43. Büyük Yıldız Motifi 43
Şekil 44. Büyük Yıldız Motifi 43
Şekil 45. Şile, Üsküdar Caddesi Aydınlatmalarında Kullanılan Büyük Yıldız Motifi 43
Şekil 46. Küçük Yıldız Motifi 44
Şekil 47. Küçük Yıldız Motifi 44
Şekil 48. Küçük Yıldız Motifi 44
Şekil 49. Uçan Yıldız Motifi 45
Şekil 50. Uçan Yıldız Motifi 45
Şekil 51. Kareli İsimli Motif 46
Şekil 52. Kareli İsimli Motif 46
Şekil 53. Lambalı İsimli Motif 47
Şekil 54. Lambalı İsimli Motif 47
Şekil 55. Ciğer Deldi Motifi 47
Şekil 56. Ciğer Deldi Motifi 47
Şekil 57. Çevre Motifi 48
Şekil 58. Biber Motifi (Çevre Örneği) 48
Şekil 59. Pullu Motifi 49
Şekil 60. Çatlak Kahve Motifi 49
Şekil 61. Çatlak Kahve Motifi 49
Şekil 62. Aslan Pençesi Motifi 50
Şekil 63. Aslan Pençesi Motifi 50
Şekil 64. Arılı Motifi 51
Şekil 65. Arılı Motifi 51
Şekil 66. Manolya Motifi 52
Şekil 67. Yasemin Motifi 53
Şekil 68. Yasemin Motifi 53
Şekil 69. Hanımeli Motifi 54
Şekil 70. Yoncalı Yıldız Motifi 54
Şekil 71. Sevda Çiçeği Motifi 55
Şekil 72. Sevda Çiçeği Motifi 55
Şekil 73. Sevda Çiçeği Motifi 55
Şekil 74. Gelin Tacı Motifi 56
Şekil 75. Gelin Tacı Motifi 56
Şekil 76. Gazi Sofrası Motifi 57
Şekil 77. Gazi Sofrası Motifi 57
Şekil 78. Doktor Gözü Motifi 58
Şekil 79. Doktor Gözü Motifi 58
Şekil 80. Doktor Gözü Motifi 58
Şekil 81. Saray Süpürgesi Motifi 59
Şekil 82. 1 / 16 Birim 60
Şekil 83. 1 / 8 Birim 60
Şekil 84. Birinci Motif Tasarım Çizimi 60
Şekil 85. Birinci Desen Tasarımı Çizimi 61
Şekil 86. Nakış Programında Birinci Desenin Hazırlanması 61
Şekil 87. Nakış Programında Birinci Desenin Görünümü 61
Şekil 88. Birinci Motifin Genişlik Ölçüsü 62
Şekil 89. Birinci Motifin Boy Ölçüsü 62

Şekil 90. Birinci Desenin Uygulama Genişlik Ölçüsü 62
Şekil 91. Birinci Desen Tasarımının İşlendiği Şile Bezi Örtü 63
Şekil 92. İkinci Motif Tasarım Çizimi.....63
Şekil 93. İkinci Desen Tasarım Çizimi.....64
Şekil 94. Nakış Programında İkinci Desenin Hazırlanması.....64
Şekil 95. Nakış Programında İkinci Desenin Görünümü.....64
Şekil 96. İkinci Desenin Uygulama Ölçüleri 65
Şekil 97. İkinci Desen Tasarımının İşlendiği Şile Bezi Örtü.....65
Şekil 98. Üçüncü Desen Tasarım Çizimi.....66
Şekil 99. Nakış Programında Üçüncü Desenin Hazırlanması.....66
Şekil 100. Nakış Programında Üçüncü Desenin Görünümü.....66
Şekil 101. Üçüncü Motifin Genişlik Ölçüsü 67
Şekil 102. Üçüncü Motifin Yükseklik Ölçüsü 67
Şekil 103. Üçüncü Desenin Uygulama Genişlik Ölçüsü 67
Şekil 104. Üçüncü Desen Tasarımının İşlendiği Şile Bezi Örtü 68
Şekil 105. Dördüncü Desenin Tasarım Çizimi.....68
Şekil 106. Nakış Programında Dördüncü Desenin Hazırlanması 69
Şekil 107. Nakış Programında Dördüncü Desenin Görünümü 69
Şekil 108. Dördüncü Motifin Genişlik Ölçüsü.....70
Şekil 109. Dördüncü Motifin Yükseklik Ölçüsü.....70
Şekil 110. Dördüncü Desenin İki Motif Aralığı Ölçüsü 70
Şekil 111. Dördüncü Desen Tasarımının İşlendiği Şile Bezi Örtü.....71
Şekil 112. Beşinci Desenin Tasarım Çizimi.....71
Şekil 113. Nakış Programında Beşinci Desenin Hazırlanması 72
Şekil 114. Nakış Programında Beşinci Desenin Görünümü 72
Şekil 115. Beşinci Motifin Genişlik Ölçüsü.....73
Şekil 116. Beşinci Desen Motifinin Yükseklik Ölçüsü 73
Şekil 117. Beşinci Desen Motifinin Yükseklik Ölçüsü 74
Şekil 118. Beşinci Desen Tasarımının İşlendiği Şile Bezi Örtü.....74

KISALTMALAR LİSTESİ

FMV	: Fevziye Mektepleri Vakfı
İSMEK	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları
İSTKA	: İstanbul Kalkınma Ajansı
SOGEP	: Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı

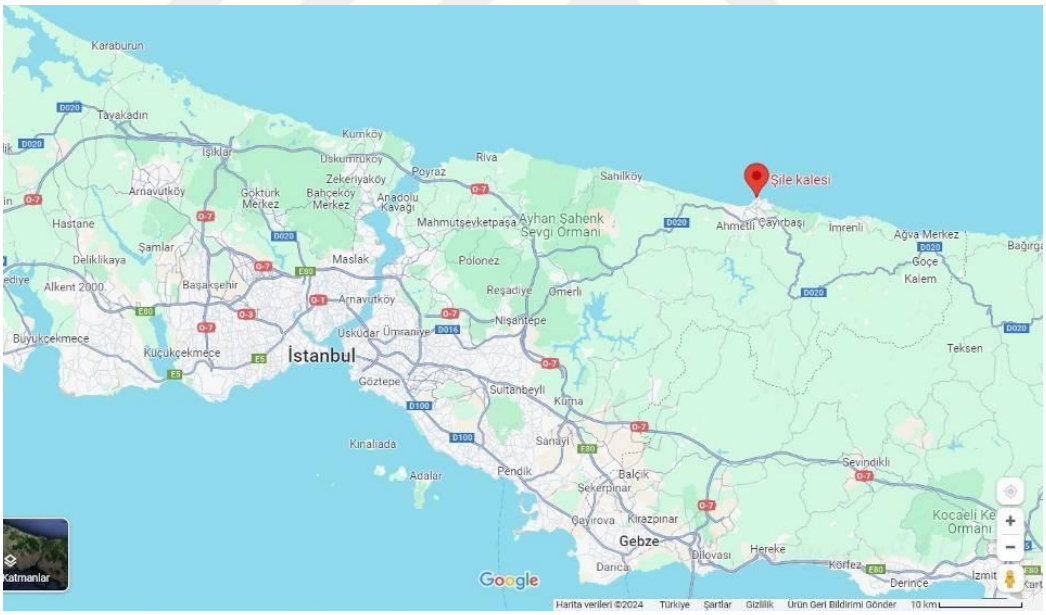
1. GİRİŞ

Geleneksel el sanatları bir toplumun kültürel mirasını ve toplumsal değerlerini nesiller boyunca aktaran önemli bir kültürel ifade biçimi olarak değerlendirilmektedir. Temelinde el işçiliği ve yerel bilgi birikimi bulunan bu sanat dalları, hem estetik hem de işlevsel özellikler taşıyan objelerin üretimine olanak sağlamaktadır. Ahşap işçiliği, seramik, dokuma, nakış ve metal işçiliği gibi çeşitli teknikler ve malzemeler kullanılarak üretilen bu eserler, geçmişten günümüze aktarılan kültürel birikimi korumakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal yaşam biçimlerini, geleneksel değerleri ve estetik yaklaşımı görünür kılmaktadır. Bu yönüyle geleneksel el sanatları, yalnızca zanaat ürünü olarak anılmanın ötesinde, toplumların kimliğini ve tarihsel sürekliliğini simgeleyen ve anlatan önemli kültürel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu anlamda kültürel belleğin en somut ifade biçimlerinden biri olarak değerlendirilen desenler ve motifler, bir toplumun geçmişten günümüze aktardığı estetik anlayışı, değer sistemini ve geleneksel simgeleri yansıtan önemli bileşenlerdir. Motifler yalnızca dekoratif ögeler olmanın ötesinde, toplumsal hafızanın görsel birer temsili olarak işlev görür ve kültürel kimliğin inşasında önemli rol üstlenirler. Bu nedenle duygu ve düşüncelerle yorumlanan estetik desen kompozisyonları ve motifler; bir toplumun tarihi, kültürü, sosyal yapısı ve inançlar bütününü anlamada temel bir araçtırlar.

Geçmişten günümüze Türk kumaş dokuma geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan Şile bezi; malzeme, kumaş yapısı, dokuma tekniği ve en önemlisi üretimlere farklı kimlik kazandıran, kültürel değerlere ait desen ve motiflerin estetik özellikleriyle dikkat çeken ve güncel konumda bulunan kültürel bir mirastır. Şile bezinden yapılan üretimler yalnızca bir tekstil ürünü olmanın ötesinde, tarihsel süreçten günümüze gelen geleneksel motiflerle işlevselliği bir araya getiren, aynı zamanda kültürel ve düşünsel ifade biçimlerini yansıtan önemli birer temsil aracıdırlar. Bu nedenle Şile bezi üretimi hem yerel kimliğin korunmasında, hem de kültürel aktarımın sağlanmasında kritik bir role sahiptir.

Şile; Karadeniz kıyısında, İstanbul Anadolu Yakası'nın kuzeyinde, 39 ilçesinden biri olarak, İstanbul'un merkezine kara yoluyla yaklaşık bir saat mesafe uzaklıktadır (Şekil 1). Genelde Şile İlçesi; İstanbul ve civarında, balık tezgahlarındaki etiketlerde "Şile palamudu" yazmasıyla ünlenmiş gibi görünse de, Şile ilçesi gerçekte; Şile'ye ait olan ve "Şile bezi" olarak bilinen, el tezgahlarında dokunmuş kumaşlar ve bu kumaşlar üzerine işlenmiş motiflerin bulunduğu, giysiler ve ev tekstilleriyle ünlüdür. Bu nedenle ilçe İstanbul'un merkezine yakın olsa da, kendine özel kumaş cinsi ve kumaşa ait tekstil ürünleriyle, İstanbul'un diğer ilçelerinden farklı, adeta kendi modasını yaratmıştır. Günümüzde ilçede yapılan araştırmalarda, teknolojinin tüm kullanım eşyalarına erişimde kolaylık sağlaması, teknolojik üretimin daha kolay hale gelmesi ve daha fazla üretilme imkanı sunması gibi etkenlerin, el sanatlarının yerini alması gibi nedenlerle, tüm el sanatları üretiminde yaşanan gerileme, Şile bezi üretimi ve dolayısıyla Şile bezine anlam katan işleme ve iğne oyası gibi el sanatlarında da görülmektedir.

Şekil 1. Şile İlçesi'nin Konumu

Kaynak: Google Haritalar, 2024.

Şile; tarihi açıdan farklı uygarlıklar ve kültürlere coğrafi yaşam oluşturarak, Hitit, Frigya, Lidya, Pers, Bithynia, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ev sahipliği yapmıştır (Temir, 2010, s. 16). Geçmiş uygarlıklardan günümüze kalan kültürel miraslar Şile'yi tanımlayabilir özellikler kazandırmıştır. Bizans döneminden kaldığı düşünülen Şile Kalesi (Evren, 2023, s. 44), (Şekil 2) ve 19. Yüzyıl yapısı Şile Feneri; Şile'nin simgesi haline gelmiştir (Temir, 2010, s. 92), (Şekil 3).

Şekil 2. Şile Kalesi ve Şile Limanı

Kaynak: Çiloğlu, 2020

Şekil 3. Şile Feneri

Kaynak: Çiloğlu, 2020

Şile; Karadeniz kıyısında bulunması nedeniyle, yaklaşık %79'u ormanlarla kaplıdır. 57 köyü bulunan ilçenin, her bir köyü ve mahallesi farklı kültür ve gastronomi değerlerine sahiptir. Oldukça sulak arazi yapısıyla şelaleler, vadiler, akarsular ve eşsiz manzaralarıyla ilgi gören bir ilçedir (Evren, 2023, s. 17). Şile; uzun kumsalları, zengin ormanlık dokusuyla; İstanbul'un kalabalık nüfusu, yoğun trafiği ve günlük yaşam yorgunluğuna karşı; İstanbul şehir merkezine ulaşım kolaylığıyla doğa ve köy yaşamına ihtiyaç duyanlar için, günümüzde oldukça tercih edilen turizm ilçesidir. Doğası gereği yılın her döneminde farklı ve zengin görünümler sunduğundan

fotoğraf, doğada konaklama, yürüyüş, kültür gezileri için bireysel ve tur organizasyonları tarafından oldukça tercih edilmektedir. İlçe; tarihi, arkeolojik ve kültürel özellikleriyle, günümüzde Şile'yi ziyaret edenlerin hayal dünyasında geçmiş ve günümüz arasında bağ kurduran zaman yolculuğu serüveni yaşatmaktadır.

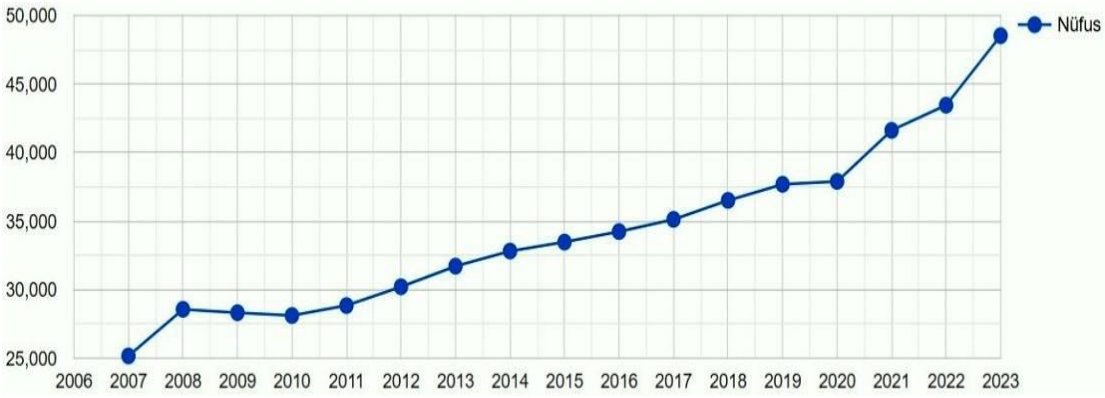
Şile'nin nüfusu İstanbul'un genel nüfusuna paralel olarak artıyormuş gibi görünse de, 1999 Kocaeli depremiyle birlikte tedirgin olan İstanbul'da yaşayanların Şile'ye göç etmesi, 2019 yılında yaşanan pandemi ve 2023 yılında yaşanan Kahramanmaraş depremiyle birlikte, İstanbul'da deprem korkusu tetiklendiği için Şile'ye yerleşen sayısında artış gözlenmiştir. İstanbul'da çalışan pek çok kişi Şile'den işlerine gidip gelmektedir. Yeni yapılan yolların getirdiği ulaşım kolaylığı da Şile nüfusunun artmasında önemli bir etkendir. Şile Kaymakamlığı'nın 30.12.2016 yılında yayınladığı verilere göre Şile İlçesi'nde 1990 yılında nüfus 25751, 1997'de 27385, 1999 Kocaeli depreminden sonra ise 2000 yılında 32447 kişiye yükselmiştir (T.C. Şile Kaymakamlığı, 2016). İlerleyen yıllarda nüfus artışı sürekli yükselerek, 2023 yılında 48537 kişiye ulaşmıştır (Şekil 4, 5).

Şekil 4. 2007 – 2023 Yılları Arası Şile'nin Nüfusu

Yıl	Şile Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2023	**48.537**	25.048	23.489
2022	**43.464**	22.466	20.998
2021	**41.627**	21.558	20.069
2020	**37.904**	19.709	18.195
2019	**37.692**	19.660	18.032
2018	**36.516**	18.805	17.711
2017	**35.131**	18.207	16.924
2016	**34.241**	17.595	16.646
2015	**33.477**	17.224	16.253
2014	**32.823**	16.895	15.928
2013	**31.718**	16.288	15.430
2012	**30.218**	15.522	14.696
2011	**28.847**	14.735	14.112
2010	**28.119**	14.202	13.917
2009	**28.325**	14.579	13.746
2008	**28.571**	14.739	13.832
2007	**25.169**	13.057	12.112

Kaynak: Nufusu.com, 2024.

Şekil 5. 2007 – 2023 Yılları Arası Şile nüfusu Artış Grafiği

Kaynak: Nufusu.com, 2024.

Şile'nin el sanatları durumuna bakıldığında; ülkemizde kırsal kesimlerden farklı şehirlere ve şehir merkezlerine göçler ve çeşitli nedenler sonucunda gerileyen el sanatı üretimlerine karşılık, Şile giderek artan nüfus potansiyeli sayesinde, geleceğe aktarılabilirlik açısından daha şanslı görünümdedir. Çünkü yerel uğraşıları sürdürmek için yeni nesile, ilgi duyanlara ve ilçeye yeni yerleşenlere öğretebilecek; bölgenin el sanatları, kültürel yapı ve teknik bilgi donanımına sahip bölge yaşayanlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Nitekim güncel kalmak ve farkındalığı arttırmak için, Şile Belediyesi tarafından her yıl yaz aylarında düzenlenen Uluslararası Şile Bezi Kültür ve Sanat Festivali'nde, 2024 yılında 35. Şile bezi tanıtımı ve etkinlikleri düzenlenmiştir. Şile bezinin ve dolayısıyla Şile bezine değer katan motiflerin sürdürülebilirliği açısından, Şile Belediyesi tarafından kültürel değerlerin korunması için, geniş kitlelere ulaşmak ve istihdam sağlamak amacıyla kurulan Şile Bezi El Sanatları Merkezi'nde dokunan geleneksel Şile bezi üretimi; teknolojinin sunduğu imkanlarla geliştirilmekte ve ülkemiz ve uluslararası platformlarda sürekli Şile bezinin tanıtım çalışmaları yapılmaktadır.

1.1. Çalışmanın Konusu

Şile bezi İstanbul'un Şile ilçesinde üretilen, geleneksel dokumalar olarak anılsa da, Şile bezine anlam kazandıran; Şile'yi tanımlayıcı tarihsel ve kültürel değerlere sahip desen ve motiflerle, kendine has kimliği olan üretimlerdir. Şile bezi motifleri; duygu ve düşünce kavramlarının estetikle buluştuğu; gökyüzü, doğa ve yaşam temalarını içerir. Motifler bu anlamda; yalnızca isimlenen bir süsleme aracından öte, tarihsel ve kültürel belleğin taşıyıcılarıdırlar. Motiflerin kişisel eklentilerle çeşit zenginliğine uygun olması; yaratıcı düşünceye güç katmakta, böylece Şile bezi üretimlerini

ihtiyaca uygun modern ve özel üretim konumuna getirmektedir. Bu nedenle üretimler kişisel duygu ve düşüncelerin iç dünyada şekillendiği, estetik ifade sunumlarına dönüşen sanat eseri niteliğindedir. Bu durum Şile bezinin sürdürülebilirliğinde oldukça önemli bir konudur. Günümüzde motiflerin kişisel yüzey tasarımlarıyla yeniden yorumlanması; geleneksel dokuma sanatını koruma ve geleceğe aktarımla birlikte, değişen moda ve tasarım dünyasında sürekliliği sağlamak için önemlidir. Bu sayede Şile bezi motiflerinin geleneksel yapıları korunurken, yeni tasarım yaklaşımlarıyla yapılan tekstil üretimleri; motifleri daha zengin ve üretimlere ilgi duyulan konuma getirerek güncel tutmaktadır.

1.2. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Şile bezini diğer kumaş türlerinden ayıran; kumaş yapısıyla birlikte, Şile bezine anlam katan ve ürün çeşitliği kazandıran en önemli etken, üzerlerinde yer alan motiflerdir. Bu nedenle Şile'de dokuma kumaşlar kadar, tekstil üretimlerine estetik nitelik kazandıran nakış ve iğne oyaları da oldukça gelişmiştir. Bu çalışmada Şile bezinin kullanım eşyasına dönüşümünde süsleyici unsur olarak değer kazandıran motiflerin kavramsal özelliklerine değinilerek, motiflerinin geleceğe aktarılmasında, nedenlere dayalı açıklayıcı bilgilerin kaynak oluşturması amaçlanmıştır. Çünkü geçmişten gelen duygu ve düşüncelerin nedenleri ve desen ve motiflere dönüşen yorumlama yöntemleri anlaşılmadan yapılan hiçbir üretimle, geleceğe sağlam adımlarla yürünmesi mümkün değildir. Şile bezinde yaygın olarak kullanılan geleneksel motiflerin belirlenmesi, motiflerin kültürel miras olarak geleceğe aktarılmasında önem oluşturmaktadır. Bu çalışma; Şile bezinin kullanım aşamasına gelene kadar olan serüveni hakkında bilgiler verirken, motiflere yüklenen duygu ve düşüncelerin betimsel yaklaşımlarla açıklanmasıyla, gelecek nesillerin kültürel değerlerimizi tanıması, estetik yorumlama yöntemleri ve kültürel değerlerin geleceğe aktarılmasına katkı sağlayacaktır.

Yine bu çalışmanın amacı; Şile bezinde kullanılan geleneksel motifleri biçim ve sembolik anlamlarına göre sınıflandırarak, günümüzdeki üretim süreçlerine uyarlanmış örnekler ve seçilen motiflerden yapılan kişisel tasarım ve uygulama örnekleriyle, günümüzde farkındalığı oluşturan ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğine örnekler sunmaktır.

1.3. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmada Türk kültürünün zengin ve köklü geçmişine ışık tutan, tarihsel öneme sahip desen ve motiflerimizden, geçmişten günümüze Şile bezi işlemelerinde en yaygın kullanılanlar belirlenmiştir. Çalışma kapsamında motifler içinden seçilen beş örnek, kişisel tasarımlara konu edilmiştir. Araştırma sürecinde Şile bezinin tarihsel gelişimi, bez olarak nitelendirilen kumaşım üretim teknikleri ve motiflerin tasarım özellikleri hakkında bilgilere ve motiflerin oluşumundaki düşünsel ve kavramsal özelliklere yer verilmiştir. Ayrıca; motiflerin günümüze yansımaları, modern tasarımlarda ve el sanatlarındaki yerine değinilerek, Türk kültüründeki süreklilik ve günümüzde yeni anlamlar kazanan değişim ve gelişim dinamikleri de kapsam çerçevesinde incelenmiştir.

1.4. Çalışmanın Yöntemi

Çalışma betimlemelere dayalı nitel araştırma yöntemiyle yürütülerek, mümkün olduğunca motif gruplarının kavramsal ve düşünsel yönleri, sanatsal ifade biçimleri ve toplumsal hafızayla olan ilişkisi ele alınmıştır. Yapılan literatür taramalarıyla, Şile bezi ve motiflerinin Türk kültüründeki önemi ve tarihsel değerleri araştırılmıştır. Şile bezinde önemli konuma sahip olan ve Şile ilçesini tanımlayan; kültürel yapısına ışık tutan ve günümüze kadar gelen motiflerin tarihi ve kültürel önemi belirtilmiştir. Bu çalışmada Şile bezi dokunan atölyeler gezilmiş, belirlienen köylere gidilerek kişisel görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada Şile bezi üretim aşamaları belirlenerek fotoğraflar çekilmiştir. Şile'de motif işleyenler, usta öğreticiler ve Şile bezine emek verenlerle kişisel görüşmeler yapılarak, tespit edilen motifler ve Şile bezinden yapılmış geçmişten kalma üretimlerin fotoğrafları çekilmiştir. Çalışmada motiflerin işlenişindeki malzeme bilgisine değinilmiş, ayrıca; motiflerin modern tasarımlardaki yansımalarına da yer verilmiştir. Şile bezi işlemelerinden seçilen 5 geleneksel motiften çıkışlı kişisel yorumlamalarla tasarımlardan Şile bezi örtü tasarımları yapılmıştır.

2. ŞİLE BEZİNİN TARİHİ, ÖZELLİKLERİ VE KULLANIM ALANLARI

Dokuma sanatı insanlık tarihinde ihtiyaca dayalı üretilen en eski el sanatlarından biridir. Bu nedenle geçmişten günümüze, insan yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Fonksiyonel özelliklere yüklenen estetik değerler nedeniyle, yalnızca ihtiyaç için bir üretim biçimi olmayıp, aynı zamanda toplumsal kimliği oluşturan temel bir kültürel öge olarak, üretildiği her bölgenin yaşam tarzını, kültürel yapısını, tarihsel birikimini yansıtan temsilcisi durumundadır. Bu anlamda dokuma sanatı; kullanılan malzemeler, dokuma teknikleri, desen kompozisyonları, renkler ve kullanım biçimleriyle, toplumsal belleğin korunmasında ve ileriye aktarımında önemli rol üstlenmektedir. Dokuma kumaşlar; iplik gruplarının dikey dizilen (çözgü) ve yatay dizilimi (atkı) olarak; belirlenen düzende 90 derece açıyla bir araya getirildiği tekstil ürünüdür. İnsanlık tarihinin avladıkları hayvan derileriyle başlayan giyim serüveni; dokuma tekniklerinin gelişimiyle, insanın coğrafi ve kültürel uygunluk anlayışına dönüşmüştür. Tarihi süreçte yoğun olarak kullanılan bitkisel ve hayvansal ipliklerle yapılan dokumalardan, günümüzde ise; teknolojinin gelişimiyle tüm dünya ve ülkemizde doğal ve sentetik pek çok iplik çeşidinden dokunan, birbirinden oldukça farklı kumaşlar zengin sunum alternatifleriyle üretilmektedir. Teknolojinin yanında sınırlı miktarlarda üretilen geleneksel kumaş dokumacılığı, gelişen dünyada önemsenmeme ve unutulma riskiyle karşı karşıyadır. Bu nedenle geleneksel yapıyı modern tasarımlarla birleştirmek ve hayatın içinde önemsenmesini sağlamak, yerel kimliğin korunması ve yaygınlaştırılması için önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu anlamda Şile bezi; edindiği konumu sürdürebilir ve geleceğe yansıtabilir özelliğe sahiptir.

Kültürel üretimler içinde Şile bezi olarak isimlendirilen kumaşlar, ilçenin yaşam tarzını ve estetik yaklaşımları ve diğer bölgelerden farklılıkları yansıtan önemli üretimlerdir. İstanbul'un Şile ilçesine özgü bu dokuma kumaşlar doğal pamuk ipliklerinden üretilerek, tarih boyunca Şile halkının giyim ve ev tekstili ihtiyaçlarında temel tekstil ürürünleri olarak kullanılmış, zamanla kültürel bir değer haline gelmiştir. Günümüzde geleneksel dokuma sanatının modernleşme ve küreselleşme

karşısında korunması bir zorluk olarak görülmektedir. Bu çalışmalar doğrultusunda kültürel mirasın devamlılığı için devlet kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları çeşitli projeler yürütmektedir. Örneğin, Türkiye'de birçok geleneksel dokuma ürünü coğrafi işaret alarak koruma altına alınmıştır. Ayrıca; kadın kooperatifleri aracılığıyla bu sanatın güncelliği korunmakta ve yeni nesillere aktarılmaya yönelik takdir edilir çabalar gösterilmektedir.

2.1. Şile Bezi ve Tarihi Gelişimi

Şile bezi; bölgede yaşayan halkın yaşam ihtiyaçları nedenleriyle ortaya çıkmıştır. İstanbul'a yakın olmasına rağmen, geçmişte Şile halkı kumaşını kendisi dokuyarak, günlük ihtiyaçlarını karşılamasının yanında, üretilen ürünlerin getirdiği ekonomik kazançla birlikte, Şile'yi tanıtan kültürel rol üstlenmiştir. Geçen zaman sürecinde Şile bezi ve Şile bezinden yapılan üretimlerin bilinirliği yalnızca yerel bir ürün olmaktan çıkarak, ulusal ve uluslararası alanda tanınan bir kültürel miras haline gelmiştir.

Araştırmalara göre Şile'nin yerleşim geçmişi çok eski çağlara ve uygarlıklara dayanmaktadır. Bu anlamda Şile bezi, Anadolu'nun çok kültürlü sentezinin ürünü olarak nitelendirilebilir. Son dönem olarak, 14. yüzyılda Türklerin Şile'ye yerleşimiyle birlikte, Şile'de yerleşik Rum kökenli halk ve Türklerin teknik etkileşimi, şimdiki Şile bezi üretimlerinin temelini oluşturmuştur (Temir, 2010, s. 16, 238 – 240). Bu nedenle Şile bezi yalnızca basit bir kumaş türü olmayıp, aynı zamanda Anadolu'nun ortak etkileşiminin mirası olan kültürel bir değerdir. Dokuma üzerindeki bu çok katmanlı kültür birikimi, Şile bezine tarihsel belge niteliği de kazandırmaktadır.

Şile bezi dokumacılığının tam olarak ne zaman başladığı bilinememekle birlikte, araştırmalarda tespit edilen, Şile bezinden yapılan ve günümüze kalan örneklerden yola çıkılarak, günümüzde Şile bezi olarak nitelendirilen pamuktan yapılan kumaşın 200 yıla yakın bir geçmişi olduğu tahmin edilmektedir. Bölgede Şile beziyle birlikte ipek ve keten ipliklerle dokunan kumaşlar da yapılmıştır. Ketenin dokuma ipliğine dönüştürülmesindeki zorluklar ve kurak geçen mevsimler nedeniyle, 1936 yılı sonrası tamamen doğal pamuk iplikten Şile bezi üretimine ağırlık verilmiştir (Ertek & Evren, 2017, s. 298).

Şile bezinde pamuğun tercih edilmesi, Anadolu'da pamuk yetiştirme imkanı ve kolay temin edilebilir olmasının önemi büyüktür. 1930'lu yıllarda pamuk üretiminin sağladığı bu güçlü altyapı, Türkiye'de tekstil sektörünün hızlı gelişmesine olanak tanımış ve Türkiye'yi, ilerleyen yıllarda tekstil ve hazır giyim alanında uluslararası bir aktör haline getirmiştir (Uyanık & Çelikel, 2019, s. 33). 1937 yılında bölgenin yalnızca Şile merkezinde bile, 250 ile 300 adet arası Şile bezi dokuma tezgahı bulunduğu ve tezgahlarda dokunan kumaşlar işlenerek, Şile'ye turistik olarak gelenlerin satın alabileceği tekstil ürünlerine dönüşmekteydi (Yetmen, 2022, s. 1309). Şile bezinden yapılan üretimler gezen satıcılar ve üreticilerin kendi evlerinin önünde ürünlerin sergilenmesiyle satılırken, ilerleyen zamanlarda Şile bezi ve Şile bezinden yapılan ürünlerin sergilendiği dükkanlarda satılmaya başlanmıştır (Ertek & Evren, 2017, s. 300).

1970'li yıllarda, Türkiye'nin geleneksel dokuma ürünleri arasında önemli bir yere sahip olan Şile bezinin uluslararası düzeyde tanınmaya başladığı dönem olmuştur. 1970'li yılların başlarında Şile bezi üretimi ve Şile bezinden yapılan ürünler, Şile halkı için önemli bir faaliyet ve başlıca geçim kaynağı durumundaydı. Bu dönemde, 500'den fazla dokuma tezgahında çalışan yaklaşık 1500 kadın; yıllık ortalama 130 bin top kumaş (2 milyon 600 bin metre) Şile bezi üretmekteydi. Kadınların bu dönemde Şile tekstil endüstrisindeki işgücünün çoğunluğunu oluşturması, yerel ekonomide kritik rollerinin önemini göstermektedir**.** Üretimde kullanılan tezgahların büyük bir kısmı Şile'nin merkezinde bulunurken, Şile'ye bağlı olan 40 köyde Şile bezi üretebilen 350 geleneksel el tezgahı bulunmaktaydı. Bu el tezgahları genelde aile ferlerince işletilmekte ve yöre halkının geçimine katkı sağlamaktaydı. Şile'de dokuma tezgahlarının ve dolayısıyla tekstil üretiminin yoğunlaştığı bölgeler arasında Kabakoz, Akçakese, İmrenli, Karacaköy, Bozgaca, Kurfallı, Şuayipli, Korucuköy, Ubeyli, Darlık, Erenler ve Satmazlı köyleri ile Ağva geçmişte önemli konumdaydı (Uzun, 2009).

1974 yılına ait verilere göre, Şile Bezi ihracatı Fransa, Hollanda, Almanya, İsviçre ve Amerika gibi ülkelerde önem kazanarak, bu süreçte kumaşla birlikte, Şile bezinden üretilmiş giysiler de dış pazarlarda ilgi görmüştür. Bu durum; Şile bezinin ekonomik değerini ve ticari potansiyelini göstermektedir. Şile bezinin bu ihracat başarısı, Şile bezini yalnızca yerel bir ürün olmaktan çıkartarak, küresel bir marka haline getirmiştir. 1972 yılına gelindiğinde, Türkiye'nin genel ihracat sıralamasında ikinci

sırada yer alması, Şile bezinin ekonomik ve kültürel bir değer olarak büyük bir ivme kazandığını göstermektedir (Tüm Cebeci, 2022, s. 602). Şile'nin turizm bölgesi olarak ünlenmesi ve 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa'da "Hippi" yaşam tarzı olarak nitelendirilen doğal ve rahat giyim şeklinin moda haline gelmesi, Şile bezinin Avrupa'ya tanıtılmasında etken olmuştur (Bayburtlu, 2017, s. 454). Dolayısıyla hippilerin Şile bezinden yapılmış giysileri beğenip satın almaları, bu dokuma türünün estetik değerlerinin uluslararası alanda fark edilmesini sağlamıştır. Hippiler yalnızca bu ürünleri giyerek Şile bezini yaymakla kalmamış, aynı zamanda kendi ülkelerinde bu kumaşın tanıtımına dolaylı olarak katkı sağlamışlardır. Kazanılan bu süreç; geleneksel bir kumaş türünün, modern dünya ile nasıl uyum sağlayabileceğini ve küresel bir ticaret ürününe dönüşebileceğini göstermesi açısından önemlidir. Şile bezinin o yıllardaki ihracat başarısı; ekonomik getiriyle birlikte, Türkiye'nin bir kültürel mirasının uluslararası alanda tanınması ve beğeni toplaması, ülke tanıtımı açısından değerlidir. 1970'li yıllarda başlayan bu süreç sayesinde, günümüzde Şile bezi; geleneksel dokuma yöntemleri ve doğal yapısıyla moda sektöründe sürdürülebilir ve yerel yapıyı temsil eden bir ürün olarak varlığını sürdürmektedir. Avrupalıların katkı sağladığı bu örnek; bir bölgeye ait ürünün küresel düzeyde başarı kazanmasının, kültürel mirasın korunması ve tanıtılması açısından nasıl etkili bir yöntem olabileceğinin dolaylı göstergesidir. Şile bezinin yakaladığı bu ün, diğer geleneksel el sanatları ve dokuma ürünleri için de önemli bir model teşkil etmektedir.

1980'li yıllardan itibaren sentetik tekstil üretimlerinin artmasıyla, doğal pamuktan olan Şile bezi üretimlerine ilgi azalmıştır (Dölen, 1992, s. 192; Bayburtlu, 2017, s. 449). 1981 yılında Şile Kaymakamlığı kaynağında yer alan bilgilerde, Şile'de Şile bezi üretiminin boyutları ve ekonomik etkileri hakkında önemli bilgiler sunulmuştur. İlçe merkezinde, 16 adet el tezgahı ve 21 adet yarı motorlu tezgah olmak üzere toplam 37 tezgahta, o dönemde 100 bin metre Şile bezi üretildiği ve yapılan üretimin ekonomik değerinin 100 milyon TL olduğu belirtilmektedir. Aynı kaynağa göre, Şile çevresindeki köylerde de yaklaşık 500 adet tezgahta Şile bezi dokunduğu bilgisi bulunmaktadır (Yetmen, 2022, s. 1311).

1970'li ve 1980'li yıllar arasında Şile bezi üretiminde yaşanan değişimler incelendiğinde, üretim miktarında belirgin bir azalma olduğu gözlemlenmektedir. Verilere bakıldığında, üretim ortalama 2 milyon 500 bin metre düşüş göstermiştir. Bununla birlikte dokuma tezgahı sayısında 350'den 500'e yükselen bir artış söz

konusudur. Ancak tezgah sayısındaki bu artışa rağmen, üretim kapasitesinin gerilemesi; sektörde yapısal dönüşümler, verimlilik sorunları, değişen beklenti ve yaşam koşulları ve yaşam ihtiyaçlarındaki değişimler, üretimdeki gerilemeye nedenler olarak gösterilebilir. Bu durum; bölgede teknolojik değişimler, iş gücü verimliliğindeki dalgalanmalara ve geleceğe aktarım sorunların yolunu açmıştır. Dolayısıyla 1980'li yıllarda Şile bezi üretimi yalnızca üretim miktarlarının sayısal verilerinden daha önemli olan, üretimin geleceği sorunudur. Bu nedenle Şile bezini gündemde tutmak için Şile Belediyesi tarafından 1985 yılı, Temmuz ayında, "Şile Bezi Kültür ve Sanat Festivali ismiyle kültür ve sanat şenliği düzenlenmiştir ve bu şenlikler gelenek haline getirilerek, Şile bezi ve Şile bezine anlam katan nakış ve oya gibi sanatların da sürekliliği için her yıl yaz aylarında tekrarlanmaktadır (Ertek & Evren, 2017, s. 300).

1998 yılı itibarıyla Şile İlçesi'ne bağlı dört köyde, geleneksel yöntemlerle dar ve geniş ölçülerde Şile bezi üretimi gerçekleştirebilen 20 adet el tezgahı bulunmakta olup, Kabakoz köyünde ise 8 adet Şile bezi üretim atölyesi faaliyet göstermekteydi. Ancak ilerleyen yıllarda bölgedeki geleneksel dokumacılık faaliyetlerindeki gerilemenin arttığı gözlemlenmiş ve 2005 yılında Bozgoca, İmrenli ve Kabakoz köylerinde yalnızca 10 adet yarı otomatik dokuma tezgahıyla üretime devam edilmiştir. Şile bezinin turistik amaçlı çeşitli tekstil ürünlerine dönüştürülerek satılabilmesi için kumaş ihtiyacı Denizli ve Buldan gibi benzer bez üretim bölgelerinden karşılanmıştır. Geleneksel üretimin giderek azalmasıyla, 2009 yılında Şile'de, Şile bezi ismiyle satılan her 16 tekstil ürününden yalnızca birinin Şile'ye özgü Şile bezi dokuması olduğu görülmüştür. Bu durum bölgedeki el dokumacılığı faaliyetlerinin gerilemesine ve özgün üretim tekniklerinin kaybolma riskini işaret etmiştir. Bu nedenle Şile bezinin yeniden canlandırılması amacıyla, Şile Bezini Yaşatma Koruma ve Geliştirme Derneği tarafından 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında, 26.08.2014 tarihinde Şile bezinin coğrafi işareti alınmıştır (Türkiye Dokuma Atlası, t.y.), (Şekil 6). Bu sayede Şile bezi adı altında satılan ürünlerin gerçek Şile bezinden üretildiğinden emin olunması amaçlanmıştır (Yetmen, 2022, s. 1312).

Şekil 6. Şile Bezi Coğrafi İşaret Belgesi

Kaynak: Sarı, 2024.

Şile bezi geleneksel el sanatları içerisinde estetik yönleriyle birlikte, üretim sürecinin kazandırdığı toplumsal yönleriyle de dikkat çekmektedir. Hammadde temininden, dokuma ve işlemeye uzanan serüvende; üretim aşamaları ve kumaşların kişisel kullanım eşyalarına dönüşüm çeşitliliğindeki sanatsal özelliklerle birlikte, insanları birbirine yakınlaştıran toplumsal dayanışma, bilgi paylaşımıyla, çeşitliliğin artması oldukça önemlidir. Bu dayanışma yalnızca teknik iş birliğiyile sınırlı değildir. Aynı zamanda duygusal ve sosyal bağın güçlenmesini de sağlamaktadır. Kadınların birlikte çalıştıkları bu süreçte, karşılıklı destek ve paylaşımlarla, topluluk içinde aidiyet duygusu gelişmiştir. Bu nedenle Şile bezi üretimi yalnızca kadınların kişisel çabalarıyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda sosyal bağların güçlendiği ve bu dayanışmayı gözlemleyerek öğrenen yeni nesillere de kültürel mirasın yaşatıldığı bir alan sunmaktadır.

Günümüzde geleneksel el dokumacılığının sürdürülebilirliği açısından yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektör temsilcilerinin iş birliği içinde çalışması büyük önem taşımaktadır. Şile bezinin geçmişten günümüze uzanan kültürel mirasının korunması, üretim süreçlerinin modernize edilerek yerel üreticilerin desteklenmesi ve Şile bezinin ulusal ve uluslararası pazarda tanınırlığının artırılması, bölgenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlayabilecek önemli faktörler arasında yer almaktadır. İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA) ve Şile Belediyesi işbirliğiyle geliştirilen "Şile Bezi Kırsal Kadın Kooperatifi" projesi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 2020 yılında Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP) kapsamında desteklenmiştir. İstanbul Kalkınma Ajansı koordinasyonunda, Şile Belediyesi, Yeditepe Üniversitesi, FMV Işık Üniversitesi ve Şile Halk Eğitimi Merkezi'nin ortaklığı olan proje, 2,3 milyon TL hibe desteğine hak kazanmıştır. Bu projeyle İstanbul'un coğrafi işaretli tek ürünü olan Şile bezi üretiminin arttırılması, bölgedeki kadınların istihdamının sağlanması ve ilçenin ekonomik gelişime katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Proje kapsamında Karamandere, Sofular, Ovacık köylerinde kurulan dokuma atölyeleri faaliyete geçirilmiştir (Turan, 2020). Şile Belediyesi 2021 yılı faaliyet raporuna göre ise; proje dahilinde daha önce köy okulu olarak hizmet veren 4 bina Şile bezi üretim atölyelerine dönüştürülerek, toplam 60 adet dokuma tezgahı bu atölyelere yerleştirilmiştir. Bu atölyelerde Şile'deki 120 kadına eğitim verilirken, 40 kadın da atölyelerde kumaş üretimine başlamıştır. Eğitimler sayesinde nitelikli iş gücü oluşturulmuş ve 2021 yılı yaz mevsiminde hazırlanan Şile Bezi Zen Koleksiyonu, Şile merkezindeki meydanda bulunan satış ofisinde satışa sunulmuştur (Şile Belediyesi, 2021, s.98).

Yine 2022 yılından itibaren güncel modaya hitap eden giyim tasarımlarının araştırılarak uygulamaların yapıldığı ve defilelere katılım sağlanan Şile Belediyesi Şile Bezi Kolektif Tasarım Merkezi'nde, Şile bezinden yapılan giyim tasarımları yapılmaktadır.

Şile bezi ve Şile bezine bağlı el sanatlarının kapasitesinin arttırılarak, geliştirilmesi yönündeki çalışmaların devamı için, Şile Belediyesi'nin Şile Bezi El Sanatları Merkezi'nde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Enstitü İstanbul (İSMEK) ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Şile Borsa İstanbul Halk Eğitim Merkezi'nde yapılan üretimler ve verilen eğitimlerle, Ayrıca; Şile Belediyesi Kırsal Kadın Kooperatifi ve Şile Bezini

Yaşatma Koruma ve Geliştirme Derneği tarafından Şile bezi dokuma ve nakış işleme üretimleri özendirilerek desteklenmekte ve takdir edilir nitelikte sürdürülmektedir.

Şile Belediyesi tarafından her yıl geleneksel olarak düzenlenen ve 2023 yılında 34. Şile Bezi Kültür ve Sanat Festivali'nde, Süleyman Demirel Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Mustafa Genç, 100 m Şile bezini indigo boyarmaddesiyle boyadıktan sonra, Şile kıyısında denizde yıkayarak, Şile bezini ve katılımcıları geçmişin doğal boyama yöntemleriyle buluşturmuştur (Süleyman Demirel Üniversitesi Yörük Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2023). 29 Temmuz – 11 Ağustos 2024 tarihleri arasında 35.'si düzenlenen Uluslararası Şile Bezi Festivali'yle Şile bezini geleceğe aktarma ve evrensel değerde bilinirliğini geliştirme çalışmaları devam etmiştir. Ayrıca yine her yıl İstanbul'da düzenlenen "CRAFTİSTANBUL" fuarında Şile bezi ve üretimleri tanıtılmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Şile Bezi, Karanfil Desenli Örtü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

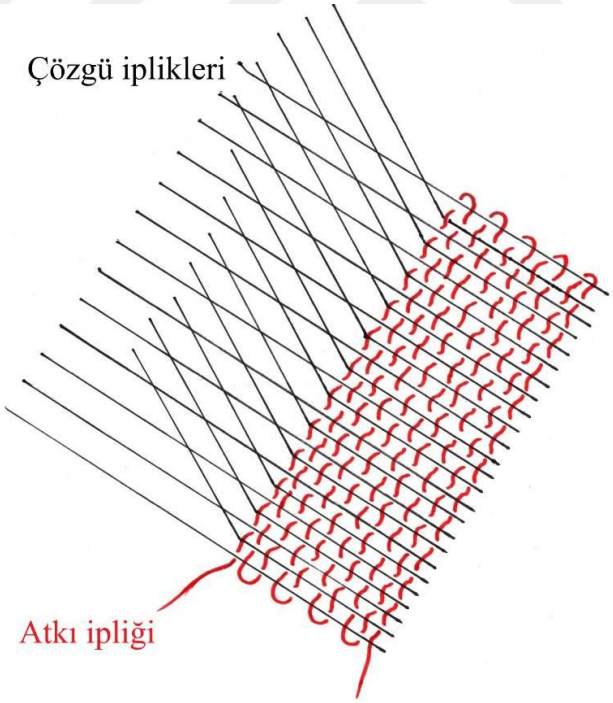
2.2. Şile Bezi Dokuma Tekniği ve Kullanılan Malzemeler

Şile bezi Türkiye'nin geleneksel dokuma kültürü içinde ince ve hafif yapısıyla bilinen bir tekstil ürünüdür. Tarihsel sürece göre Şile bezinin dokuma tekniğinin standardının korunması, günümüz ve gelecekte sürdürülebilirliği açısından

önemlidir. Teknolojik modern üretim yöntemlerinin gelişimi ve geleneksel yöntemlerin geleceğe aktarımındaki farklılaşmalar nedeniyle, Şile bezinin geleneksel el dokuması tekniklerinin bozulmasına karşı, Türk Standartları Enstitüsü tarafından TS 2173 "ŞİLE BEZİ (EL DOKUMASI)" standardının zorunlu uygulanması, T. C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Teknik Dairesi Başkanlığı tarafından yayınlanan 7 / 12238 sayılı yazıyla, 18.06.1976 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından imzalanmıştır (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1976). Şile bezinin 2014 yılında coğrafi işaret tesciliyle de koruma altına alınmasıyla, geleceğe sağlam adımlarla gidilebilmektedir.

Dokuma en basit ifadeyle; belirli genişlikte hazırlanan çözgü ipliklerinin arasından atkı ipliklerinin, çözgü iplikleriyle 90 derece açı oluşturacak şekilde bir alttan, bir üstten geçerek ve bu işlemin çözgü eni boyunca sürekli gidip, dönerek, oluşan tekstil yüzeyidir (Şekil 8).

Şekil 8. Dokuma Tezgahında Çözgü ve Atkı İplikleriyle Dokunan Kumaşın Temsili Çizimi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şile bezi dokumada gerekli olan temel malzemeler; saf pamuktan yapılmış çözgü ve atkı iplikleri ve Şile bezi dokumacığında kullanılan kumaş dokuma tezgahıdır (Şekil 9).

Şekil 9. Şile Bezi Dokuma Tezgahı

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şile bezi kumaşlar; tezgahta iki çerçeve içinde bulunan ve çözgü ipliklerini konumlandıran "gücü" olarak isimlendirilen sistemin, çerçevelere bağlı pedallar sayesinde, yukarı ve aşağıya hareketi sırasında, çözgü ipliklerinin arasından atkı ipliklerinin geçmesiyle gerçekleşir (Şekil 10).

Şekil 10. Dokuma Tezgahı Çerçeveleri ve Çözgü İplikleri

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Her birinden tek çözgü ipliğinin geçtiği gücülerin bulunduğu çerçeveler, pedallara sırasıyla basılarak belirli çözgü ipliklerini yukarı kaldırır. Bu sayede altta kalan çözgü iplikleriyle aralarında "ağızlık" denilen bir boşluk oluşmasını sağlar. Atkı ipliği, bu ağızlıktan "mekik" adı verilen bir araç yardımıyla geçirilir. Bu sayede atkı ve çözgü iplikleri birbirine bağlanarak kumaşın temel yapısı oluşur (Şekil 11).

Şekil 11. Dokuma Tezgahında Dokunan Şile Bezi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şile bezi dokumada el tezgahında kullanılan ahşap mekikler 37 cm uzunluğunda ve mekik içinde bulunan iplik masuraları 18 cm uzunluğundadır (Şekil 12).

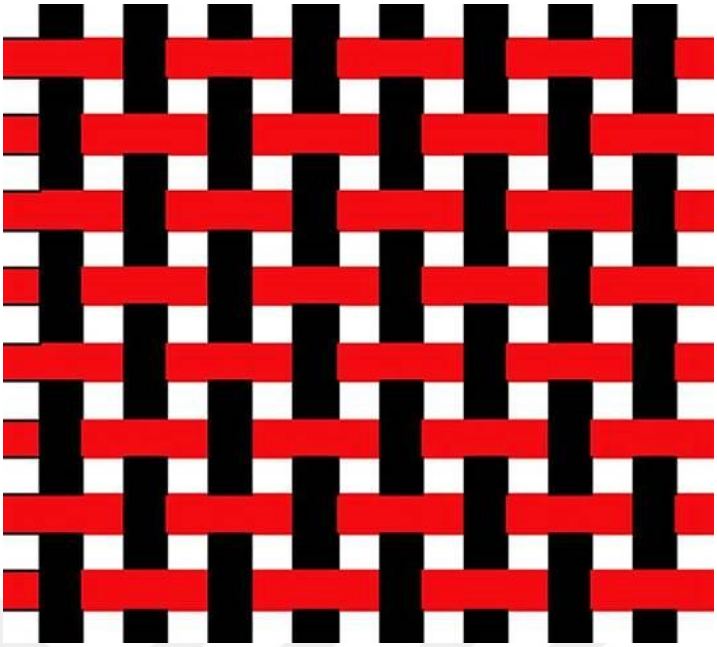
Şekil 12. Şile Bezi Dokumada Kullanılan Mekikler

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Gözenekli kumaş görünümünde olan Şile bezi, iki çerçeveli tezgahta, basit dokuma tekniği olan "bezayağı" tekniğiyle dokunmaktadır. Bezayağı tekniği; dokuması en kolay temel dokuma tekniği olmasıyla birlikte, çözgü ve atkı ipliklerinin birer atlamayla birbirlerine bağlanmaları nedeniyle, en sağlam dokuma türüdür (Şekil 13).

Şekil 13. Bezayağı Dokuma Tekniği Çizimi

Kaynak: Tekstilbilgi, 2024.

2.2.1. Şile Bezinde Kullanılan İplik Yapısı

Şile bezi kumaşının dokuma tekniğinde kullanılan iplik türü, kumaşın kalitesi ve dayanıklılığı üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu nedenle önceleri keten iplik kullanılırken, günümüzde Şile bezi dokumasında çözgü ve atkısı 1/20 numara doğal pamuk iplik kullanılmaktadır (Ertek & Evren, 2017, s. 298), (Şekil 14). Doğal bir lif olan pamuk, kumaşın yumuşaklığını ve nefes alabilirliğini önemli ölçüde artırarak, elde edilen ürünlerin kullanımında eşsiz bir konfor sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, pamuk ipliği kullanılarak üretilen kumaşın dayanıklılığı da belirgin şekilde yükseltilmekte ve bu sayede uzun ömürlü bir kullanım imkanı sunulmaktadır. Bu nedenlerden ötürü pamuk ipliği, tercih edilen en iyi seçeneklerden biri haline gelmektedir ve kumaşın kalitesi üzerinde doğrudan önemli bir etkiye sahiptir. Pamuk ipliklerinin kullanılmasıyla elde edilen kumaşlar, estetik ve işlevsellik açısından son derece beğenilmekte, bu nedenle kullanıcılar tarafından oldukça tercih edilmektedir. Bu özellikleri, pamuk ipliğini ve pamuk dokuma kumaşları oldukça cazip hale getirmekte, farklı tasarım çeşitliliği sunmaktadır. Şile bezinin kimliğinin korunmasında pamuk iplik kullanımı, Şile bezinin kimliğini belirleyen temel faktördür.

Şekil 14. Şile Bezi Dokumasında Kullanılan Pamuk İplikler

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Çile haline getirilen pamuk iplikler, unun kaynar suda eritildiği "çiriş" denilen, karışım içinde ıslatıldıktan sonra, iplikler açık havada kurutulur. Sonrasında iplikler "çıkrık" denilen döner alet yardımıyla masuralara sarılır (Evren, 2023, s. 22), (Şekil 15).

Şekil 15. Şile Bezi Dokumada Kullanılan El Aletleri

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Günümüzde çıkrığın yerini otomatik bobin ve masura saran makineler almıştır. Teknolojinin sunduğu imkan sayesinde, insan işgücü kullanılmasına rağmen, dokuma öncesi hazırlık hız kazanmıştır (Şekil 16, 17).

Şekil 16. Otomatik Makinede İplik Çilelerinin Bobinlere Sarılması

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 17. Otomatik Makinede Bobinden Masuraya Atkı İpliği Sarılması

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

İpliklerin daha kaygan ve özellikle gerilime ve sürtünmeye maruz kalan çözgü ipliklerine dayanıklılık kazandırmak için uygulanan "haşıllama" denil işlem sayesinde iplikler üzerinde görünmez bir tabaka oluşturulur. Araştırmada; Korucuköy'de yapılan haşıllama işlemi örneğinde; öncelikle pamuk ipten oluşan çileler genelde bir gece önceden bir havuz içerisine bırakılarak, iyice ıslanması ve böylece ham pamuk ipliklerin bünyesindeki özün suyla temizlenmesi sağlanır. Bu nedenle ham pamuk iplik çilelerinin havuzda bekletilmesi nedeniyle havuzun suyu sarı renge döner. Oluşan bu sarı su dökülür (Şekil 18).

Şekil 18. Korucuköy'de Havuzda Bekletilen Ham Pamuk İplikler

Kaynak: Taşpınar, 2024.

Havuzda bekletilen ham pamuk iplik çilelerin sıkılıp çıkartılmasından önce, haşıllama işlemi için, 1 çuval (ortalama 50 kg.) ham pamuk iplik çilesi haşıllanmasında; ortalama 50 litre su konulan bir kazana, yine ortalama 7 kg. kadar un karıştırılır ve bu sayede tuz ve yağ konulmamış, yalnızca su ve undan oluşan ve "çiriş" denilen ve ayrıca "un çorbası" olarak da ifade edilen bu karışım elde edilerek kaynatılır. Bu karışımın el kontrolüyle, un katılmış suyun kıvamı ayarlanır. Çünkü doğru haşıllama için, unlu suyun elde kayganlık oluşturması gerekir. Hazırlanan bu unlu su karışımının haşıllama kıvamına uygun olması için, gerektiğinde su ya da un ilave edilebilir. 5 – 10 dakika kaynayan ve haşıllama için uygun hale gelen unlu su, içine el girebilecek kadar sıcaklığa düştüğünde, leğenlere alınır ve havuzdan sıkılarak çıkarılan ve sarı suyun döküldüğü pamuk iplik çileleri leğenlere bastırılarak yaklaşık 10 dakika kadar bekletilir. Çileler bu unlu suyun içinde sürekli çevrilerek, ipliklerin unlu suyla yeterince temas etmesi sağlanır. Sonrasında leğenden alınan çileler sıkılarak asılır ve kurutulmaya bırakılır (T. Çetin, kişisel görüşme, 03.10.2024; A. Taşpınar, kişisel görüşme, 13.12.2024), (Şekil 19, 20).

Şekil 19. Haşıllama İşlemi

Kaynak: Taşpınar, 2024.

Şekil 20. Haşıllama Yapılan Çilelerin Kurutulması

Kaynak: Taşpınar, 2024.

Şile bezinin üretim aşamalarından biri olan haşıllama yöntemi, ipliklerin dayanıklılığını arttırmakla birlikte, kadınların yardımlaşma ve sosyal bağlarının güçlenmesini de sağlamaktadır.

2.2.2. Şile Bezi Dokuma Tezgahı Özellikleri

Şile bezi dokumalarında kullanılan kumaş tezgahı "kara tezgah" olarak isimlendirilen, "kamçılı" ahşap el tezgahıdır (Şekil 21).

Şekil 21. "Kara Tezgah" Olarak İsimlendirilen Ahşap El Tezgahı

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Tezgahta bezayağı dokuma tekniği uygulandığı için, iki çerçeveye bağlı olan iki pedala dokuyucu tarafından ayakla basılarak, çerçeveler yukarı ve aşağıya hareket ettirilir (Şekil 22).

Şekil 22. Dokuma Tezgahında Şile Bezinin Dokunması

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Dokuyucunun sırayla sağ ve sol ayağıyla bastığı pedalın bağlı olduğu çerçeve bu sayede aşağıya iner. Bu hareket sırasında çözgü grupları arasından açılan ağızlıktan, atkı ipliği sarılı olan mezuranın bulunduğu mekik geçer ve dokuma işlemi gerçekleşir. Dokuyucu bir eliyle dokumayı sıkıştırırken, diğer eliyle de mekiğin hareketini sağlar. Şile bezi dokumada 70 numara tarak kullanılır. Böylece kumaş yüzeyinde Şile bezini tanımlayan gözenekli yapı elde edilir. Kara tezgahın boyutları

ortalama; yüksekliği 180 cm, eni 120 cm genişliğindedir ve bu tezgahlarla 40, 45, 65, 80, 90 cm eninde Şile bezi kumaş dokunabilmektedir (Temir, 2010, s. 231 – 247; Ertek & Evren, 2017, s. 298, 299; Evren, 2023, s. 22).

Tamamen insan faktörüyle çalışan kara tezgahla, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Şile Borsa İstanbul Halk Eğitim Merkezi'nde Şile bezine gönül veren kursiyerler tarafından günde ortalama 8 saat dokuma yapılarak, ortalama 4 – 5 m Şile bezi kumaş dokunabilmektedir. Geçmişte evlerde bulunan kara tezgahlarda ise, sabahın erken saatlerinden itibaren dokumaya başlanılarak, evdeki aile bireylerinin dönüşümlü tezgahta dokuma yapması ve bu nedenle tezgahın sürekli çalışmasıyla, tezgahlarda 20 m Şile bezi kumaş dokunabilmekteydi (Taşpınar, 2024), (Şekil 23).

Şekil 23. "Kara Tezgah" Olarak İsimlendirilen Ahşap El Tezgahı

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Günümüzde üretim kapasitesini arttırmak için yarı otomatik tezgahlar da kullanılmaktadır. Bu tezgahlardan Kabakoz'da 4, Korucuköy'de 3, İmrenli'de 5, Şile Belediyesi El Sanatları Merkezi'nde 11 adet bulunmaktadır (G. Şahinbay, kişisel görüşme, 04.10.2024), (Şekil 24). Her bir tezgahla günde 8 saat çalışarak, 45 cm, 90 cm ve siparişe göre 150 cm'e kadar en ve toplam 2 adet 20 m uzunluğunda (2 top) Şile bezi kumaş dokunabilmektedir. Haftada 5 gün çalışma olarak hesaplandığında 200 m (10 top kumaş), ayda 800 m (40 top) kumaş dokunabilmektedir. Kumaşların 20 m boy ile sınırlı kalması; dokuma işleminden sonra elde yıkanması nedeniyledir. Eskiden Şile deniz kenarında yıkanan kumaşların, günümüzde denizde yıkaması ve kumda kurutulması işlemi yapılmamaktadır. Çünkü Şile kumu çok ince olduğu için,

kumaş gözenekleri ve iplerin arasına girmekte, kumaşın makinede dikişi sırasında kum taneleri dikiş iğnesine zarar verebilmektedir (Çetin, 2024).

Şekil 24. Yarı Otomatik Şile Bezi Dokuma Tezgahı

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Yarı otomatik tezgahın; insanın bedenen dokumadaki aktif rolü yerine, makinenin dokuma işlemini yapması ve ahşap kara tezgaha göre daha kısa sürede kumaş üretilebilme imkanı avantaj olarak sayılabilir. Ekonomik katkısı açısından düşünüldüğünde daha fazla kumaş üretilebilmesi yine bir avantajdır. Ancak bu makinenin hızlı çalışması, ip hareketi ve geriliminin yüksek olmasıyla çözgü ipleri kopabilmekte ve bu nedenle işi makineye bırakıp gitmek yerine, sürekli kontrol gerektirdiğinden, bu durum dezavantaj olarak değerlendirilebilir. Ahşap kara tezgahda dokuma yapılırken insanın sürekli hareket halinde olması, her iki kol ve ayaklarının sürekli hareket etmesiyle, zorunlu eksersiz gibidi. Ayrıca; el – göz – beyin koordinasyonunun dikkat gerektiren sürekli kontrolü nedeniyle, insanın fiziksel ve bilişsel sağlığı için bir avantaj olarak değerlendirilebilir.

2.3. Şile Bezinin Özellikleri ve Uygulama Alanları

Şile bezi; saf pamuktan yapılan, kendine has görünümü ve dokusu olan, hafif, terletmeyen, nefes alabilen gözenekli yapısıyla, çeşitli kadın ve erkek giysilerinde tercih edilen ve krem rengi olarak nitelendirilen geleneksel kumaş türüdür. Ayrıca Şile bezi; çeşitli örtüler, perde ve dekoratif tekstillerle, Şile'ye ait ve Şile'yi tanımlayan kullanım biçimleri olarak görülür. Bu nedenle Şile bezine motifler

işlenerek üretilen dekoratif giysiler ve ev tekstili ürünleri, kişiye ve mekana farklı bir görünüm kazandırmaktadır (Şekil 25).

Şekil 25. Şile Bezinin Görünümü

Kaynak: Türkiye Dokuma Atlası, 2024.

Şile bezinin ekolojik, toplumsal ve sosyal boyutları incelendiğinde, özellikle sürdürülebilirlik ve yerel ekonomiye katkıları önem oluşturmaktadır. Şile bezi üretiminde kullanılan doğal pamuk malzemesi ve geleneksel üretim teknikleri sayesinde, çevreye olan olumsuz etkiler yok denilebilecek düzeyde ürünler elde edilmektedir. Yapılan araştırmada Şile bezi üretiminde doğal malzeme ve geleneksel üretim tekniklerinin kullanımı, çevreye olan olumlu etkilerini göstermiştir. Doğal pamuktan yapılan iplerle dokunan kumaşlar kimyasal işlemlerden uzak olmasıyla, doğayla bütünleşir niteliktedir. Bu durum; sürdürülebilir bir ürün olan Şile bezinin çevreye duyarlı tüketim nedenleri; kullanım için tercih sebebidir.

Şile bezi ham beyaz pamuktan dokunmasıyla doğal görünüme sahip olmasının yanında, dokumadan desenlendirilmiş ve renklendirilen ipliklerle dokunan örnekler de bulunmaktadır. Günümüzde güvenirliği sağlanmış firma tarafından, Şile bezi ipleri doğal boyarmaddelerle renklendirilmektedir (B. Melek, kişisel görüşme, 13.12.2024; Şahinbay, 2024), (Şekil 26).

Şekil 26. Renkli Şile Bezi Dokumaları

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Düz renk Şile bezi kumaşlarda, dokuma öncesinde yalnızca atkı ipliği renklendirilerek Şile bezi dokunmaktadır. Çözgü ipliğinin doğal pamuk rengi ve atkı ipliğinin renkli görünümünüm birlikteliğinde, rengin baskın olmadığı bir renk görünümü elde edilmektedir. Ayrıca bu görünümle; Şile bezinin gözenekli yapısının belirginliği korunmuş ve kumaşın doğal görünümünden uzaklaşılmamış olunmaktadır (Şekil 27).

Şekil 27. Atkı İpliği Renklendirilerek Dokunmuş Şile Bezi Kumaşlar

Kaynak: Şahinbay, 2024.

Dokuma öncesinde çözgü ipliklerinin renklendirilmesiyle, çizgili Şile bezi kumaşlar da üretilmektedir. Bu kumaş dokumalarında da, Şile bezinin doğal görünümünden uzaklaşılmamıştır (Şekil 28).

Şekil 28. Çözgü İplikleri Renklendirilerek Desenlenen Şile Bezi Kumaşlar

Kaynak: Şahinbay, 2024.

Şile bezi üretimleri geleneksel çizgilere tutunan örneklerle birlikte, modern uygulama alanlarında da kullanılmaktadır. Özellikle yaz aylarında tercih edilen giysiler dayanıklı, yumuşak, hafif ve hava girebilen yapısıyla kişiyi serin tutarak, konfor sunar. Bu nedenle kadınlarda gecelik ve erkeklerde gömlek olarak kullanımı yaygındır (Şekil 29).

Şekil 29. Şile Bezinden Yapılan Kadın ve Erkek Giysileri

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Günümüzde Şile bezinden yapılan modern giysi tasarımları, kullanıcılara farklı görünüm kazandırmaktadır. Farklı tasarımlarla Şile bezinden yapılan kıyafetler, bilinenin ötesine geçerek, modern giyim koleksiyonlarıyla ilgi görmektedir.

Tasarlanan modern uygulamalar; genellikle elbiseler, gömlekler, etekler ve hatta aksesuarlar içermektedir. Üzerilerine işlenen desenler ise giyim tasarımlarına ayrı bir kimlik kazandırmaktadır. Bu nedenle Şile bezinin doğal ve konforlu yapısı, günümüzde moda tasarımcılarının dikkatini çeken önemli bir faktördür. Şile bezi ile hazırlanan modern giyim koleksiyonları özellikle genç kesime hitap ederken, geleneksel dokuya tutunmasıyla da ilgi görmektedir. Çeşitli koleksiyonlarda hazırlanan giysiler, Şile bezinin tarihi ve kültürel mirasını günümüz modasıyla birleştirerek, Şile bezi üretimlerine olan ilginin geleceğe taşınma umuduna ışık yakmakta ve yol açmaktadır (Şekil 30, 31).

Şekil 30. Şile Bezi Kadın Giysi Tasarımı

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 31. Şile Bezi Kadın Giysi Tasarımı

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şile bezi; giysi, başörtüsü, mendil gibi kişisel kullanım ürünleri için yapılan üretimlerle öne çıksa da, tarihi süreçten günümüze mekan içinde kullanılan ve mekanı süsleyerek, dekoratif anlam kazandıran önemli etkilere sahiptir. Bu nedenle ev tekstilinde de kullanılmaktadır. Bu kullanım çeşitliliği Şile bezinin kültürel, sanatsal değerini ve insan yaşamında olan yerini göstermektedir. Şile bezinin mekana katılımıyla, mekana özgün bir kimlik kazandırılmanın yanı sıra, kullanıcıların estetik, kültürel ve bilgi düzeyini de yansıtır. Şile bezi; geleneksel motifler ve doğal yapısıyla mekana sıcaklık, samimiyet ve otantik bir hava katar. Aynı zamanda, mekan içinde kullanım amacına göre farklı biçimlerde kullanılarak işlevsel bir rol üstlenir. Şile

bezi mekanda masa, sehpa ve dolap örtüsü, duvar süsü, yatak örtüsü ve mekanın ışığını dengeleyen bir perde olarak kullanılabilir (Şekil 32).

Şekil 32. Şile Bezi Sehpa Örtüsü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şile bezi geleneksel Türk tekstil sanatının önemli bir örneği olarak, giyim ve ev tekstili alanıyla birlikte, aynı zamanda dekoratif amaçlı süs eşyalarının yapımında da kullanılmaktadır. Bu durum, Şile bezinin çok yönlü bir malzeme olduğunu ve farklı amaçlarla kullanılabildiğini göstermektedir. Şile bezinden yapılan anahtarlık gibi süs eşyaları, geleneksel motifleri ve doğal dokuyu, kişinin hayatında sürekli hale getirir. Bu hatıra ve hediyelik için yapılan sembolik üretimler, karşı tarafta mutluluk tebessümü oluşturarak, veren kişiyi her an hatırlatacak bir anı eşyası niteliğindedir. Şile bezinin bu şekilde farklı alanlarda kullanılması ürünün işlevsel, kültürel ve sanatsal çeşitliliğin ne derece güçlü olduğunu göstermekle birlikte, gelecek nesillere; küçük fakat Şile bezinin hatırlanması ve insan yaşamında bulunmasını sağlayacak önemli bir yöntemdir (Şekil 33, 34). Genel anlamda belirtmek gerekirse, Şile bezi insan hayatının bir parçası olarak, yaşamın her anındadır.

Şile'de konuyla ilgili araştırmalar ve eğitim verenlerle yapılan kişisel görüşmelerde ortak ifadeler olarak; Şile bezinden yapılan üretimlerin yalnızca kullanım ihtiyacı ve çeyizlik amaçlı giysi ve ev tekstili ürünleri olmadığıdır. İç dünyada şekillenen asıl düşünce, Şile bezinden yapılan üretimlerin fonksiyonelliklerinin yanı sıra, gelecek

nesillere bir hatıra olarak bırakılması ve bu sayede maddi ve manevi açıdan aile ve toplumsal kültürün koruması bilincinin gelişimine katkıda bulunulmasıdır. Bu nedenle geçmiş aile büyüklerinden kalma Şile bezinden yapılmış üretimler, duygusal bağın devamını sağlar ve geçmişte yapan kişiyi saygı, sevgi ve gururla hatırlatırlar (G. Sarı, kişisel görüşme, 09.02.2024; Y. Selak, kişisel görüşme, 13.12.2024 2024; Z. Turan, kişisel görüşme, 13.12.2024).

Şekil 33. Şile Bezi ve Motiflerinden Yapılan Anahtarlıklar

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 34. Şile Bezi ve Motiflerinden Yapılan Küçük Keseler

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

3. ŞİLE BEZİ İŞLEMELERİNDE KULLANILAN MALZEMELER

Şile bezine anlam katan, üzerine yapılan nakışlardır. Şile bezinin bezayağı dokuma tekniğinde gözenekli yapıda olması, üzerine nakış yapmaya olanak sağlamaktadır. Kumaşların kişiye ve mekana ait üretimlerinde, üzerine işlenen motifler, estetik değer katmakla birlikte, Şile bezinin bilinirliğini güçlendirmekte ve her bir üretimi özel konuma getirmektedir. Nakışta kullanılan kasnak, iplik türleri ve iğneler, Şile bezini estetikle buluşturan ve geçmişten günümüze devamını sağlayan en önemli malzemelerdir.

3.1. Kasnak Yapısı

Yapılan araştırmalarda edinilen bilgilerde, geçmişte Şile bezi işlemelerinde ahşaptan yapılan daire kasnakların kullanıldığı ve geçmişte evlerde 7 yaşına gelen çocukların ellerine nakış yapılan kasnaklar verildiği ve kız çocuklarının nakışa yönlendirildiği belirtilmiştir. Bu sayede matematik hesaplamalarla ve sabırla işlenen motiflerin, çocukların el becerilerini ve yaratıcılıklarını geliştirdiği, kendilerine ve etrafına yapabileceği üretimlerle birlikte, ileride farklı işlerde çalışsalar bile, kendileri için veya ihtiyaç duyulduğunda aile bütçelerine gelir ve katkı sağlayabileceği bir yan meslek kazandırılmasından bahsedilmiştir (S. Bostancı, kişisel görüşme, 05.02.2024). Çocukların Şile bezinin tezgahta dokunmasından, kullanım eşyasına dönüşüm serüvenini gözlemleme ve öğrenme sürecinde yer alması; çocuklara bilgi ve meslek kazandırılmakla birlikte, insanları sevgi ve saygıyla birbirine yakınlaştıran toplumsal dayanışma ve bilgi paylaşımını gözlemleyen yeni nesillere kültürel aktarımın sağlanması ve kültürel mirasın geleceğe taşınması açısından da önem oluşturmaktadır.

Şile bezi işlemelerinde kullanılan ahşaptan yapılmış daire işleme kasnakların çapları 20, 26 ve 32 cm olarak değişmektedir. İşlenecek motifin ve desenin detaylandırılması ve büyüklüğüne göre farklı boyutlarda kasnaklar tercih edilmektedir. Küçük şeritli kasnaklar; küçük motifler, ince ve detaylı işlemeler için uygunken, geniş kasnaklar; büyük desenlerin düzgün işlenmesini sağlar. Ahşap kasnaklar doğal yapısı sayesinde

kumaşı kavrayarak sıkı bir tutuş sunar ve böylece işleme sırasında yüzeyde istenmeyen kaymalar önlenmiş olur (Şekil 35).

Şekil 35. Ahşap Kasnakta Şile Bezine İşleme Yapılması

Kaynak: Şile Belediyei, 2024.

Günümüzde pek çok el sanatı uğraşılarının gerilediği gibi, ahşap nakış kasnakların da üretiminde azalma olduğundan, nakış kasnağı ihtiyacı plastik üretimlerden karşılanmaktadır (Şekil 36).

Şekil 36. Plastik Nakış Kasnağı ve İşlemede Kullanılan İpler ve Makas

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

3.2. İşlemelerde Kullanılan İplik Türleri ve İğneler

Şile bezi işlemelerinde kullanılan iplik türleri, işlenen motifin kumaş yüzeyinde verilmek istenen etkisi ve işleme tekniğine göre çeşitlilik göstermektedir. İşlemelerde kullanılan ipliklerin numarası küçüldükçe iplik kalınlaşmaktadır. Motif işlemelerinde 12 ve daha kalın olan 8 numara "S" yönünde bükülmüş, piyasadan hazır olarak sağlanabilen, çeşitli renklerde pamuk iplikler kullanılmaktadır. İşlemelerde kullanılan etamin kumaş iğneleri; kumaş yüzeyinde istenilen etki için kullanılacak ipliğe göre, 26 numara ince iğneden, 24 ve 22 numaraya kadar kalın iğne seçiminde değişmektedir (Selak, 2024), (Şekil 37). Ayrıca yine 50 numara polyester iplik, çamaşır ipeği, 12 numara floş iplikler ve muline iplikler kullanılmaktadır (Turan, 2024).

Şekil 37. İşlenmede Kullanılan 20, 26 ve 32 cm Çaplarındaki Ahşap Nakış Kasnağı Örnekleriyle, 12 ve 8 Numara İplikler

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4. GELENEKSEL ŞİLE BEZİ İŞLEMELERİNDE KULLANILAN MOTİFLER

Geleneksel sanatlarda kullanılan desen ve motifler, insan yaşamına kattığı estetik değerlerle birlikte, ait olduğu toplumun kültürel kimliği, sosyal değerleri yansıtırlar. Duygu ve düşünceler yüklü motifler; toplumun üretim ve beğeni biçimlerindeki izlerini geçmişten geleceğe taşıyan, estetik ve anlam dünyasının güçlü birer temel taşlarıdır. Bu anlamda adeta bir köprü gibi; geçmiş ve bugünü birbirine bağlayarak, aidiyet duygusu yaratırlar ve toplumsal ortak hafızanın nesilden nesile aktarımını sağlayan sessiz anlatım dili oluştururlar. Türk sanatının tarihsel gelişim sürecine bakıldığında desenler ve motifler, tüm üretimlerde bölgesel ve dönemsel olarak, duyguları, zamanı ve dönemleri niteleyen belirleyici faktörler olmuşlardır. Kendi içindeki çeşitlenmelerle birlikte, nice isimsiz motif tasarlayanların duygu ve düşüncelerini geleceğe taşımışlardır. Motifler tarihsel mirası üstlenme rolüyle tekstil sanatları, mimari, çini, metal, ahşap işçiliği, deri, tezhip gibi çeşitli sanat dallarında estetik birer unsur olarak yer alırken, aynı zamanda toplumsal gelenekler, inanç sistemleri ve değer yargılarının görsel temsilcileri olarak da işlev görürler. Bu bağlamda motifler, kültürel belleğin somutlaşmış hali ve toplumsal estetiğin sürekliliğini sağlayan güçlü birer ifade ve iletişim aracıdırlar. Her bir motif, ait olduğu toplumun kültürel kodlarını taşır. Bu kodlar ve duygu ve düşüncelerin sissiz biçimlenmeleri; geçmişten günümüze aktarılan bilgi, deneyim ve değerlerin birikimini ifade eder. Motifler aracılığıyla toplumlar, kendi kimliklerini korur, kültürel miraslarını yaşatır ve gelecek nesillere aktarırlar. Şile bezinde kullanılan motifler tarihin yaşayan izleri gibidir ve geçmiş, evren, gökyüzü, sonsuzluk ve günümüz arasında spritüel bir bağ kurar.

Araştırmalarda elde edilen bilgilere göre, Şile bezine işlendiği belirtilen 200'ün üzerinde geleneksel motif bulunmaktadır. Bu sayı oldukça yüksek olup, Şile bezi motif zenginliğini ve Şile halkının tasarım ve yorumlama gücünü yansıtmaktadır. Motifler geçmişten günümüze geçen zaman sürecinde, yapılan yeni eklentilerle sürekli gelişmiştir. Geçmişten günümüze aktarılan desenler ve motifler, günümüzde

işleme yapanlar tarafından yeniden yorumlanarak, geleneksel motiflerin modern tasarımlarını beğenilere sunmaktadırlar. İşleme tekniği çeşitliliği ve geleneksel motiflerin yorumlamalarının birlikte kullanımı, Şile bezinden yapılan her bir üretimi tekrarı olmayan, özgün birer sanat üretimi niteliğine yükseltmektedir.

Şile bezine yapılan nakışlar, halk arasında "Hesap işi" olarak isimlendirilen işleme türüdür. Bu teknik; kumaş yüzeyindeki her bir gözeneğin sayılarak, motifin dikkatli bir şekilde işlenmesine dayanır. Oldukça sabır gerektiren bu işleme tekniği, motiflerin kusursuz bir simetriyle işlenmesini sağlar. İşleme sürecinde iğneye takılı ipliğin motif ve tekniğe göre kumaşının belirli noktalarından geçmesiyle, geometrik ve ritmik desenler oluşur. Motifler; iplik numarası ve renk seçimleriyle birlikte**,** desenin genel uygulamasında verilmek istenen etkiye göre, "kanaviçe", "sarma", "ince sarma", "verev sarma", "filtre", "gölge işi", "romen işi", (Turan, 2024, yapılan görüşmeden edinilen bilgide, bu teknik "iğne ardı", "elde makine dikişi" olarak da isimlendirilmektedir.), "Antep antikası", "ciğer deldi" ve "tırnak" gibi farklı işleme teknikleri kullanılmaktadır (Bostancı, 2024). Yine bu görüşmelerde; işlemelerin düzgünlüğü, tasarımın estetiğiyle birlikte, işlemelerin kumaşın her iki yüzeyinde aynı düzeyde etkide görünmesi, kumaşın arka yüzeyinde iplik artıklarının olmaması; yapılan işlemenin kalitesini göstermektedir olarak belirtilmiştir.

Her bir işleme tekniğinin sunduğu dokusal ve görsel zenginlik, geleneksel nakış sanatının kültürel çeşitliliğini arttırarak, desenlerin estetik değerini yükseltmektedir. Kişisel yorumların katılımı; bu sanatın güncel ve dinamik bir yapıya sahip olmasını sağlar. Şile bezinde geleneksel motiflerin sürekli geliştirildiği bu uygulama şekli; motiflerin çeşitliliğinin artması ve sanatın gelişimine olanak sunmaktadır. Böylece; kültürel hafıza korunurken, yeni nesillerin geleneksel sanatlarla güncel iletişim içinde bulunmalarına imkan sağlanmakta ve Şile bezini işleme yapanlar için sürdürülebilir bir üretim alanı yaratılmaktadır. Bu nedenle desenlerdeki kişisel etkilerin sunum zenginliği, nakış sanatının kültürel derinliğine katkı sağlarken, her bir ürünü kültürel mirasın benzersiz bir parçasına dönüştürmektedir ve aynı zamanda desenleri ve motifleri düşündürücü ve sanatsal yorumlara açık hale getirmektedir.

Şile'de 2024 yılında yapılan araştırmalar sırasında Şile bezi üzerine motifleri işleyenlerle yapılan kişisel görüşmelerde, Şile bezinin üzerine işlenen motiflerin yalnızca estetik bir unsur olmasının ötesinde, motifleri işleyenlerin kişisel deneyimlerini, teknik ve tecrübelerini sürekli geliştirmek için çaba sarf ederlerken

hayaller, iç dünyanın gizem ve duyguları, düşünceler, sevinçler, üzüntüler, kimi zaman heyecanla, kimi zaman ise gözyaşlarıyla motiflerin işlendiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca; duygusal değerlerin yoğun etkilerinden dolayı motiflere yapılan kişisel eklentilerle, motiflerin zenginlik kazandığı belirtilmiştir (Selak, 2024; Turan, 2024). Yine; yapılan görüşmelerden edinilen bilgilere göre, birçok motifin temelde isimlendirilmesinin; bilinirliğini artırmak ve ticari siparişleri kolaylaştırmak amacıyla yapıldığı belirtilmiştir (Bostancı, 2024; Sarı, 2024). Aynı motiften türetilen farklı desen kompozisyonları, bu doğrultuda çeşitli isimlerle adlandırılabilmektedir. Motifler genellikle bitkisel ve geometrik ögelerden çıkışlı olup, bu iki unsurun bir arada kullanıldığı desenler de görülmektedir. Bu çalışmada geleneksel Şile bezi motiflerinden en çok kullanılan örnekleri işleyerek, belgelendiren, Seher Bostancı ve Zeynep Turan'ın işlediği motiflerden seçilen örnekler yer almaktadır. Seher Bostancı'nın işlediği 56 geleneksel Şile bezi işleme motifi, çekiç koleksiyoneri Burhan Reşit koleksiyonunda yer alarak, dünya çekiç tarihinden zengin örneklerin bulunduğu, Şile'deki Çekiçhane isimli galeride, ayrı bir bölüm olarak sergilenmektedir.

4.1. Gökyüzü Temalı Motifler

İnsanın en büyük farkındalığı, hayatın belirli bir süreci kapsadığıdır. Bu bilinç; insanın sonsuzluğa duyduğu özlemle, sonsuzluğun en güçlü göstergesi olan gökyüzüne yöneltmiştir (Çiloğlu, 2019a, s. 338). Yıldız olarak isimlendirilen, gökyüzünde sayılamayacak çoklukta ve büyüklük kavramının ötesinde yer alan galaksiler ve gezegenler pırıltılarıyla; büyüklük ve gökyüzünün zenginliğinin göstergesidir. Bu nedenle Şile bezi üzerindeki yıldız motifleri; estetik bir detay ve kültürel bir mirasın devamı niteliğiyle; evrenselliği, umut edilen gücü, zenginliği, aydınlığı, mutluluğu, uzun ömrü ve ilahi gücü temsil ederler. Ayrıca; büyüklüklerine karşılık, sonsuzlukta küçük ve sönük ışıklarıyla parlayan yıldızlar gibi, mütevazi olmak gerekliliğini düşündürürler.

Tarih boyunca yıldızlar insanlara ışık, zaman ve yön bulmada yardımcı ve ilham kaynağı olmuştur. Gökyüzünün pusulası olarak görülen Kutup Yıldızı, Orta Asya Türk kültüründe gökyüzünün direği olarak kabul edilmiş ve "Demir Kazık", "Altın Kazık" olarak isimlendirilmiştir. Geçmişten gelen alışkanlıklarla doğum tarihlerine göre isimlendirilen burçlarla yıldızlara atıflar yapılmıştır (Ögel, 1995, s. 170 – 172,

183, 205 – 207). Günümüzde bile pek çok insan; burç yorumlarına göre yaşam ve kader düşüncelerini yıldızlara bırakmışlardır. Şile bezi işlemelerinde önemli bir motif olan ve Türk sanatında farklı şekillerde karşımıza çıkan sekiz uçlu yıldız motifi, ilk olarak Orta Asya Türkleri sanat eserlerinde görülmüş ve kozmolojik anlamlarla ilişkilendirilmiştir. Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte, gökyüzü ve evrensel düzeni temsil eder nitelikte eserlerde görülmektedir (Şekil 38).

Şekil 38. Divriği Ulu Camii Kapı Bordürlerinde Sekiz Uçlu Yıldız Motifleri

Kaynak: Kültür Portalı, 2024.

Geniş bir kullanım alanı bulan sekiz uçlu yıldız motifi; Selçuklu sanatından günümüze mimariyle birlikte; çini, ahşap, demir, yazma eserler, tekstil gibi pek çok sanat alanında, kavramsal özellikler yüklenerek kullanılmıştır (Nuhoğlu, 2018, s. 1193). Sonsuzluğun, büyüklüğün, bilinmezliğin ve gücün simgesi olan yıldız motifi; yine Selçuklulardan günümüze, özellikle Türk halı sanatında en çok kullan motiftir (Çiloğlu, 2019b, s. 205), (Şekil 39, 40).

Şekil 39. Halı, Konya 13. Yüzyıl. 114x230 cm Türk ve İslam Eserleri Müzesi İstanbul, Env. No: 688

Kaynak: T.C. Kültür Bakanlığı, 1988

Şekil 40. Halı, Konya, 18. Yüzyıl 103x163cm, Özel koleksiyon

Kaynak: T.C. Kültür Bakanlığı, 1988

Sekiz uçlu yıldız motifi; Cennet kapısı (Paşa kapısı) ismiyle, kilim türü dokumalarda da kompozisyonun konusunu belirleyici motif olarak yer almaktadır (Genç & Öztürk, 2023, s. 223), (Şekil 41).

Şekil 41. Torba; Kilim, Cicim, 43x43 cm

Kaynak: Genç & Öztürk, 2023, s. 223.

Şile bezi işlemelerinde yer alan bu grup motifler; insanın hayatı sorgulaması, hayatın ve evrenin bilincine varması, sonsuzlukta ve zamanda kendini içsel duygularla tanımlamasının en önemli görsel anlatım biçimleridir. Bu nedenle dekoratif özelliklerle birlikte, insanın yaşam sürecinde kendini bilmesi ve şekillendirmesinde, öğretici bir rol üstlenirler. Günümüze kalan (Şekil 42) örtü örneğinde; gökyüzü ve doğayı niteleyen; çam ağaçlarının bulunduğu doğal ortamı bir fener gibi aydınlatan ve yön belirtir olarak tasarlanan sekizgen formun içinde, sekiz köşeli yıldız motifli desen kompozisyonu bulunmaktadır. Bu kompozisyon; doğada yön bulmakla birlikte, insanın kendini bulma çabalarını, doğa ve gökyüzü ilişkileriyle temsil etmektedir. Tarihsel süreçte "Demir Kazık" olarak isimlendirilen Kutup Yıldızı'nın yön bulma, doğa ilişkisi ve merkezde konumlanması, yıldızların insan hayatındaki öneminin ne derece etkili olduğu bu örnekte görülmektedir. Örtünün iki ucu da aynı olan desen kompozisyonu plan olarak incelendiğinde; merkezdeki sekiz köşeli yıldızın simetrik yapısıyla evrendeki dengeli konumu nitelenmektedir. Birbirini ritmik tekrar eden, küçük kare formlarla dört temel yön belirtilirken, küçük karelerin renklerle düzenli ritmik tekrarı yön etkisini güçlendirmekle birlikte, yine tam, kararlı ve dengeli konumuyla evrensel düzenin kararlı ve dengeli yapısına gönderme yapılmıştır. Bu tasarım şekli; akıp giden zamanda evrenin ve hayatın kare form gibi dengeli, kararlı döngüsünün temsilidir. Sekizgen form içinde, aralarda yer alan, karşılıklı yeşil ve kırmızı renkli dört üçgenli, simetrik dört büyük kare form ise; gökyüzündeki yıldızların dengeli, güçlü duruş ve dönme hareketini nitelerken, Dünya ve hayatın içinde bilinen; yaşamın başlangıçtan bitişe giden yolda, miktarlarla değişen olaylarının kare form gibi durağan, kararlı ve dengeli döngüsüne bağlı olduğunun kavramsal söylemleridir (Çiloğlu, 2017, s. 235, 236; Çiloğlu, 2019c: 186 – 189). Sekizgenin etrafında orta zeminde yer alan üçgen formda çam ağacı motifleriyle; doğaya vurgu yapılırken, ağaçların orta zeminden farklı olarak bordürde dizilimleri; doğanın döngüsünü nitelemektedir. Örtünün desen kompozisyonu; kavramsal yapısıyla birlikte, gökyüzü ve doğanın yaşam serüvenini mekan içine taşıyarak, insanın gökyüzü ve doğayla olan ilişkisine güçlü vurgular yapılmıştır. Bu örtünün 200 yıl civarında olduğu Y. Selak tarafından belirtilmiştir (Şekil 42).

Şekil 42. Ortadan Dikişli Örtü, 30x280 cm

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şile bezinde sekiz uçlu yıldız motifinin görsel özelliklerinde; zamanın döngüselliğini, evrenin sonsuzluğu ve insanın kozmik düzenle olan bağlantısını görmek ve hissetmek mümkündür. Şile bezine işlenen yıldız motifleri yalnızca estetik bir motif olmanın ötesinde; derin anlamlar taşıyan birer kültürel ifade aracı olarak nitelendirilmektedir. Gökyüzünün büyüleyici güzelliğini yansıtan bu motifler, kişinin iç dünyasında duyguları etkilerken, aynı zamanda uzun ömrün, bilgelik dolu bir yolculuğun ve yaşamın aydınlık yönlerinin birer temsilidir. Üretimlerde görülen yıldız motifleri, bir yandan geleneksel Türk sanatının sürekliliğini simgelerken, diğer yandan evrenin derinliğiyle, insanın içsel dünyası arasında güçlü bir bağ kurar. Yıldız motifleriyle insanlar adeta geceleri parlayan bilinmezliğe ve sonsuzluğa dokunurlar. Motifler aracılığıyla yıldızların güç ve enerjisini üzerilerinde taşırlar. Yıldız motifleri giysilerde yer alarak; bireyin ruhuna ilham verirken, ev tekstili üretimleriyle bulunduğu mekana ise ortama enerji, huzur ve denge katmaktadır. Bu motifler; geçmişin gökyüzüne duyulan hayranlığını ve insanın sonsuzluk arayışını modern yaşamla birleştirerek, bireysel ve kolektif bir anlam dünyası yaratmaktadır. Tarihten gelen simetrik ve geometrik yapıda sekiz uçlu yıldız motifi; yapılan eklentilerle farklı biçim ve boyutlarda işlenerek, farklı isimler almıştır. Bu sayede desen görünümleri renklerin de katılımıyla zenginlik kazanmıştır. Ayrıca bazı Şile bezi işlemelerinde yıldız motifleri üzerine ek olarak bitkisel eklentiler de yapılmıştır. Yine bazı örneklerde yıldız motifi; eklentilerle “Kar tanesi” motifine dönüşerek, gökyüzündeki yıldızların; yeryüzü ve insanla düşünsel buluşması sağlanmıştır.

Böylece; sonsuzluk – hayat, evren – doğa ilişkisiyle birlikte, yıldızların insan ömrüne göre sonsuzluk ve gökyüzünde sürekli var olarak görünen kalıcılığına karşı, doğal hayatın ve insan ömrünün hızlı ve gelir geçer olduğu düşüncelerinden duyulan sonsuzluğa özlem duygularıyla, gökyüzünün derin karanlığı ve doğa ilişkilerine gönderme yapılmıştır. Bu düşünsel birliktelik; sonsuzluk, gökyüzü ve yıldızların güç ve büyüklüğüne duyulan hayranlık ve saygıyla birlikte, hayatın kısalığına gizli bir sitem taşımaktadır.

Şile bezi işlemelerinde sekiz uçlu yıldız motifi kullanımı geçmiş örneklerden günümüze gelerek, farklı desen isimleriyle yer almaktadır. Araştırmalarda saptanan ve günümüze gelen desen isimlerinde motife yapılan kişisel eklenti ve yorumlamalar sayesinde motif çeşitlenmiştir. Ayrıca; kullanılan farklı renk ve tekniklerle; desenlerin görünüm farklılıkları artmıştır. Bu kişisel eklentiler Şile bezi işlemelerine ve üretimlere özgün kimlik kazandırırken, kültürel mirasın korunmasıyla birlikte, desenin güncel beğenilere uygun gelişimine katkılar sağlamaktadır. Motiflerin farklı kullanımları ve desenlere verilen isimler; işleme yapanların estetik anlayış gücü, sanatsal yaratıcılığı ve doğayla kurduğu derin etkileşimin, kişisel ifade biçimlerini yansıtması açısından dikkat çekicidir ve kültürel anlatım zenginliği olarak önemli değere sahiptir.

4.1.1. Büyük Yıldız Motifi

Kuzey, Güney, Doğu, Batı ve ara yönleri gösterir nitelikte olan motif, Şile bezi işlemelerinde kullanılan en önemli motiflerden biridir. Tarihsel süreçten günümüze insanlığa yön bulmada yardımcı olan ve pusulalarda da referans kabul edilen, Türk kültüründe "Demir Kazık" olarak isimlendirilen Kutup Yıldızı'nın, Şile bezine yansıma biçimidir. Bu motif; insanın evren ve doğayla kurduğu içsel bağlantı ve yaşamın döngüselliğini, kozmik düzeni ve bireyin hayatta kendini konumlandırma ve kendi merkezini, dengeyi ve bütünlüğü bulma çabasını temsil eden bir metafor olarak değerlendirilebilir. Sekiz uçlu yıldızın ortasından dikey ve yatay yönde uzanan ve merkeze tutunan dört üçgen formun birleşimi; evrenin ve yaşamın döngüsünü, diyagonal yöndeki ara eklentiler ise; yıldızın enerjisini temsil etmektedir. Bu çok katmanlı anlam biçimi; motifin yalnızca geleneksel bir anlatım şeklinden öte, insanın hayatında yön bulma ve anlam arayışına rehberlik eden, kültürel yapı ve düşüncelerin estetik ifadesidir (Şekil 43, 44).

Şekil 43. Büyük Yıldız Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 44. Büyük Yıldız Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Günümüzde sekiz uçlu büyük yıldız motifi yalnızca Şile bezinde kullanımla sınırlı kalmayıp, Şile ilçesini temsil eden simge olarak, caddelerin dekoratif aydınlatmalarında da kullanılmaktadır (Şekil 45).

Şekil 45. Şile, Üsküdar Caddesi Aydınlatmalarında Kullanılan Büyük Yıldız Motifi

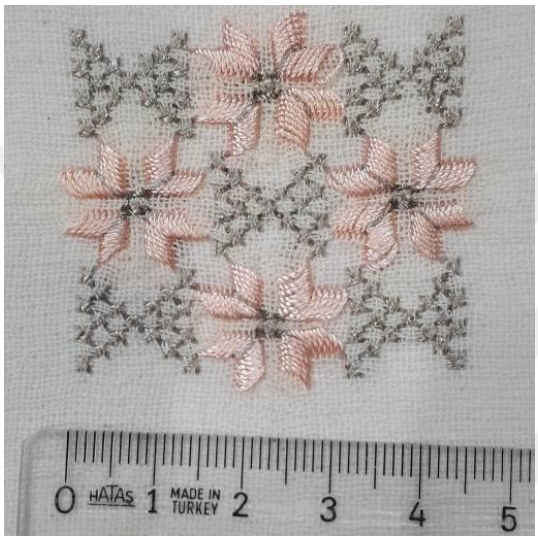

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.1.2. Küçük Yıldız Motifi

Sekiz uçlu yıldız motifinin kümelenmiş çeşitlenmeleri olarak görülen motif; evrenin, yıldızların ve yaşamın kararlı döngüsünü nitelemektedir. (Şekil 46) ve (Şekil 47) örneklerinde görülen motiflerin aralarda yer alan üçgenler; yıldızların ve yaşamın enerjisini, (Şekil 48) örneğinde ise, yıldızlar arasında; karelerin dikey duruma getirilmesiyle oluşturulan eşkenar dörtgenler; yıldızların kararlı ve dengeli döngüsünü temsil etmektedir.

Şekil 46. Küçük Yıldız Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 47. Küçük Yıldız Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 48. Küçük Yıldız Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.1.3. Uçan Yıldız Motifi

İsminden de anlaşıldığı gibi, evrenin sonsuzluğunda yıldızların çokluğunu nitelerken, merkezde birbirlerine tutunan yıldızlar; evrenin, yıldızların ve yaşamın kararlı ve dengeli döngüsünün, insanın iç dünyasında oluşturduğu duygunun görsel temsilidir. Uzaklaşan yarım yıldız motifleriyle perspektif etkisi verilerek, yakın – uzak ilişkisi ve hayatın içinde yaşamda yer alan miktar değişimleri temsil edilmiştir (Şekil 49). Diğer motif örneğinde ise, yine yakın – uzak ilişkisiyle birlikte, merkezin etrafını saran yarım yıldız motifleri; zaman sürecinde hayatın başlangıç ve bitiş serüveni içinde yer alan, yaşamın yükselen ve azalan miktar değişimleriyle, sonu olan hayatın bilinen kararlı yapısına gizli sitemle, insanı derinden etkileyen sonsuzluk duygusuna dokunur (Çiloğlu, 2019b, s. 201 – 204; Çiloğlu, 2019c, s. 186), (Şekil 50). Motif bu kapsamda yalnızca bir süsleme aracı değil, aynı zamanda evren, yaşam ve ölüm gibi kavramlar üzerine duygular taşıyan ve düşünmeye sevk eden bir sembol olarak da anlam kazanmaktadır.

Şekil 49. Uçan Yıldız Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 50. Uçan Yıldız Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.2. Doğa ve Yaşam Temalı Motifler

Şile bezi işlemelerinde kullanılan doğayı niteleyen motiflere bakıldığında, Şile halkının tarihsel süreçte uyum ve güçlü bağlar kurduğu doğal çevreden dikkatle seçtiği unsurlardan ilham alarak, gözlem ve düşünce sentezlerinin, doğanın estetik yapısıyla birleşen sanatsal bir dile dönüştüğü görülür. Doğaya atıf yapılan bu desen

ve motifler; ismi konulan yalnızca birer süsleme ögeleri değildir. Desen ve motifleri tasarlayanların kültürel ve sosyal bellek çerçevesinde, insan yaşamında önemli unsurların ve doğanın büyüleyici güzelliklerinin duygularla birleştiği sessiz iç dünya anlatımlarıdır. Bu motifler; doğanın tüm güzelliklerini kişiye ve bulunduğu mekana taşıyarak, insanın doğaya ait bir varlık olduğunu hatırlatır ve içinde yaşadığı doğanın farkındalığıyla, doğanın büyüleyici güzelliğiyle insan hayatında vazgeçilemez duygulara dokunur. Doğayı niteleyen bu motifler ayrıca; doğanın güzelliklerinin insan hayatı ve yaşanılan mekanı huzurla doldurması umudu taşır. Yine bu motifler; ekolojik belge göreviyle, Şile'nin doğal kimliğini de geleceğe taşımaktadır.

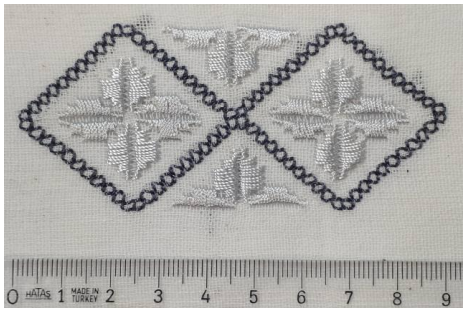
4.2.1. Geometrik Motifler

Bu bölümde geometrik olarak sınıflandırılan motiflerden örnekler yer almaktadır. Bilindiği gibi Türk sanatında geometrik motiflerin önemi büyüktür. Şile bezi işlemeleri genelde geometrik özellikler taşımakla birlikte, bölümde üç ana form üzerinden sınıflandırma yapılmıştır.

4.2.1.1. Kareli Motifi

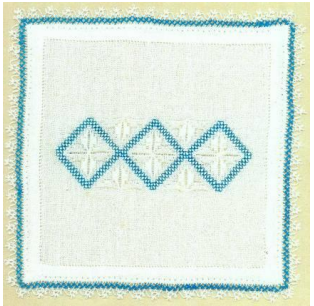
Bu motifler kare ve dikdörtgenlerle simetrik tasarlanmıştır. Üç ana formdan biri olan karenin durağan, kararlı, dengeli ve sağlam duruş yapısı, motiflerde belirleyici rol üstlenmektedir. Kare ve dikdörtgen formlu motifler; diğer motiflerin içlerinde de kullanılan tamamlayıcı eklentilerle tasarlanarak, Şile bezi işlemelerinde ortak bir dil sergilerler. Ancak bu motiflerin tasarımlarına bakıldığında, doğal hayatın belirli bir düzenle döngüsü içinde, insanın kendi yaşam dengelerini sorgulayarak, doğanın bu kararlı gidişatından dersler çıkarması ve kendini bulma çabalarında, iç dünyasında denge arayışına yönlendiren ve harekete geçiren birer sessiz anlatılardır (Şekil 51, 52).

Şekil 51. Kareli İsimli Motif

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 52. Kareli İsimli Motif

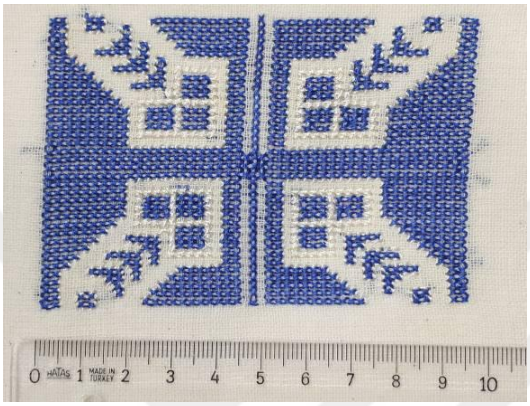

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.2.1.2. Lambalı Motifi

Yine aynı kavramsal yapının bir başka motifine örnek “Lambalı” isimli motiftir. Merkeze yönelen üçgen formlar; mekanların genelde tavanın ortasında bulunan aydınlatmanın, mekanı aydınlatmasının temsili motifi gibi görülse de, insanın iç dünyasını ve yaşamın içinde karanlığı aydınlatan umut ışığı olarak düşünülebilir (Şekil 53, 54).

Şekil 53. Lambalı İsimli Motif

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 54. Lambalı İsimli Motif

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.2.1.3. Ciğer Deldi Motifi

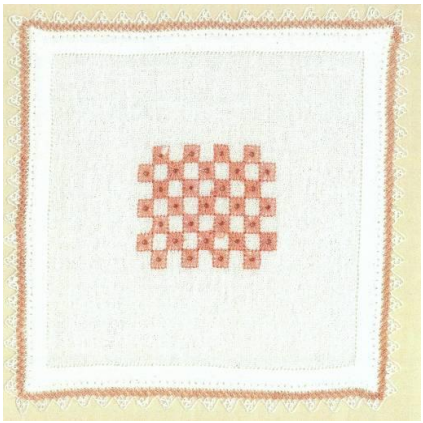
Şile bezi işlemelerinde “Ciğer Deldi” işleme tekniğiyle isimlendirilen bu motif; işleme tekniğinin zorluğu ve büyük sabır gerektirdiğinden bu ismi almıştır (Bostancı, 2024; Turan, 2024). İşleme yapılan küçük karelerin, ritmik tekrarlarıyla oluşan motif; yaşamda karşılaşılan iniş ve çıkışlarda ve tekrarlayan olaylarda sabır ve üslup bütünlüğüyle, kararlı, dengeli ve sağlam duruşu nitelemektedir (Şekil 55, 56).

Şekil 55. Ciğer Deldi Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 56. Ciğer Deldi Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.2.2. Bitkisel Motifler

Bitkiler doğanın yaşamı için vazgeçilemez özellikleriyle birlikte, insan yaşamında en önem konumda yer alırlar. Tüm kültürlerde olduğu gibi, tarihi süreçten günümüze Türk kültür ve sanatında doğayla güçlü bağlar kurulmuştur. Bitkilerin doğada ve canlılar üzerindeki etkileri, ortama değer katan hoş kokuları ve görünümleri geçse de; sanat eserlerinde bulduğu anlamlarla, kişi ve mekanlara değer katarlar. Günümüzde özellikle çiçekler, özel günlerin vazgeçilemez unsurlarıdır ve mutluluk kaynağıdır. Bitkiler doğanın döngüsünü ve yaşamın sürekliliğini temsil ederler. Bitkilerin sanatsal dönüşümü olan desenler ve motifler sayesinde kültürel devamlılık sağlanmış olmaktadır. Şile'nin zengin bitki örtüsü ve geçmişte yaşam alanlarının bahçeli olması nedeniyle, bitkilerin Şile bezi işlemelerine yansıması kaçınılmaz bir sonuçtur. Şile'de insan yaşamında değer bulan bitkisel motifler "Gül", "Papatya", "Lale", "Menekşe", "Sümbül", "Yasemin", "Hanımeli", "Kasımpatı", "Eğrelti" ve "Biber" sayılabilir. Ayrıca "Kabak Çiçeği", "Karpuz Çekirdeği", "Çatlak Kahve" ve "Kartopu" motifleri de geçmişten günümüze gelmiştir. Çalışmada; farklı isimlerle anılan motiflerden seçilen örneklere yer verilmiştir.

4.2.2.1. Çevre Motifi

İsmini bitkisel motifi çevreleyen, tamamlanmamış olan, diyagonal çizgisel kare formdan almaktadır. Bitkisel desen; çiçeğin büyümesi ve doğanın döngüsünün kararlı ve dengeli yapısını nitelemektedir. Ayrıca bulunduğu çerçevenin dışına çıkmak için çaba sarf etmek gerekliliğiyle birlikte, doğa ve hayatın sınırlı yapısının belirli çerçeve içinde gerçekleştiği ve diğer açıdan; insanın davranış ve söylemlerinin üslup çerçevesi içinde olması gerekliliği mesajı, bitkisel motif simge olarak seçilerek verilmek istenmiştir (Şekil 57, 58).

Şekil 57. Çevre Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 58. Biber Motifi (Çevre Örneği)

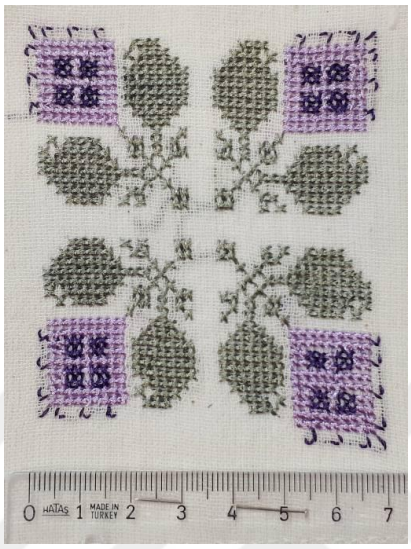

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.2.2.2. Pullu Motifi

Şile bezi işlemelerinde "Pullu" olarak isimlendirilen motif, merkezden köşelere doğru dört çiçeğin konumlanmasıyla oluşturulmuştur. Çiçeklerin ikişer yapraklarının yan yana gelişi, sekiz uçlu yıldız motifini hatırlatır niteliktedir (Şekil 59).

Şekil 59. Pullu Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.2.2.3. Çatlak Kahve Motifi

Şile bezi motiflerinden "Çatlak Kahve" motifiyle, günlük yaşama vurgu yapılmıştır (Şekil 60, 61).

Şekil 60. Çatlak Kahve Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 61. Çatlak Kahve Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

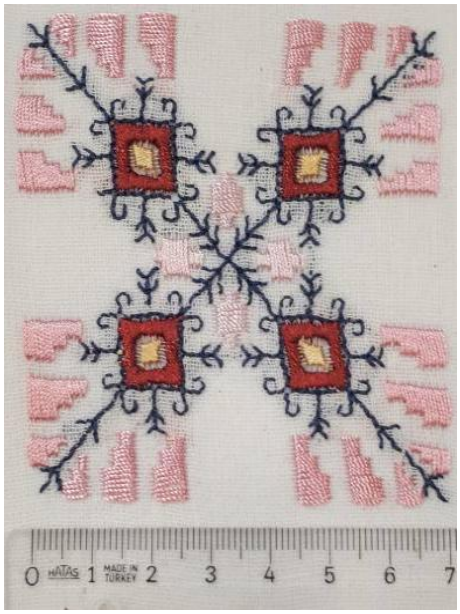
4.2.3. Hayvansal Motifler

Şile bezi işlemelerinde kullanılan hayvansal motifler, yine diğer motiflerde kullanılan eklentilerle oluşturulan motiflerin farklı isimlerle çeşitlenmiş biçimleridir. Bu durum; Şile bezi işleme motiflerine bir bütünlük içinde, tanınabilir özellik kazandırmaktadır. Birbirleriden eklenti farklılarıyla ayrılan motiflerin, farklı isimlerle anılması gayet doğaldır.

4.2.3.1. Aslan Pençesi Motifi

Şile bezi işlemelerinde kullanılan hayvansal motifler incelendiğinde, çok farklı bir coğrafyada yaşayan aslanın anılarak, bir motifin "Aslan Pençesi" olarak isimlenmesine karşılık, Şile'nin oldukça önemli geçim kaynağı olan balıkçılıkla ilgili bir motife rastlanılmamıştır. Aslan Pençesi motifinin tasarım özellikleri incelendiğinde, bitkisel kökenli bir motif olduğu ve bu ismi; motifin simetrik dört köşesine uzanan çiçeklerin pençeye benzetilmesinden aldığı görülebilmektedir. Dolayısıyla "Aslan Pençesi" hayvana ait bir isim olsa da aslında bitkisel bir motif niteliğindedir. Aslan Pençesi ismi; çiçeğin pençeye benzetilmesiyle birlikte, aslanın bilinen aktifliği ve gücünün motifle anılması olarak değerlendirilebilir (Şekil 62, 63).

Şekil 62. Aslan Pençesi Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 63. Aslan Pençesi Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.2.3.2. Arılı Motifi

Şile bezi işlemelerinde kullanılan "Arılı" isimli motif; ilk düşünce olarak, Şile'deki geçmişten günümüze gelen arıcılık faaliyetlerinin Şile bezi işlemelerine yansıma biçimi olduğu söylenebilir. Çünkü Şile; özellikle kestane balı üretimiyle arıcılıkta önemli bir konumdadır ve Şile ilçesi kestane balı üretiminde coğrafi işarete sahiptir (Ertek & Evren, 2017, s. 222, 223; Evren, 2023, s. 22). Ancak Şile bezi işlemelerinde yer alan geleneksel bir motifte arı isminin kullanılması, yalnızca Şile'nin arıcılık faaliyetleri nedeniyle ilgili olduğunu düşünmek, motifin kavramsal özelliklerini tam karşılamamaktadır. Halbuki arının doğaya ve insana katkısı, çalışkanlığı, birbirleriyle olan dayanışma ve faydalı üretim gücü, Şile bezinin üretim süreçlerindeki sosyal bağlar, yardımlaşma, disiplin, titizlik, sabır, fedakarlık ve üretim çalışkanlığıyla benzer özellikler göstermektedir. Dolayısıyla motif; arıcılıktan çok, arının çalışma disiplinini nitelemektedir. Halk arasında "Arı gibi çalışmak" deyimi vardır. Bu söz; arının titizlikle, düzgün bir geometriyle kovan yapması, disiplin içeren düzenli ve sürekli çalışmasında olduğu gibi, bu prensiplere sahip insanları nitelemek için kullanılmaktadır. Arılı Motifi; kullanıldığı giysiler ve diğer tekstil ürünleriyle kişi ve mekanda enerji ve düzen hissi yaratır (Şekil 64, 65).

Şekil 64. Arılı Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 65. Arılı Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

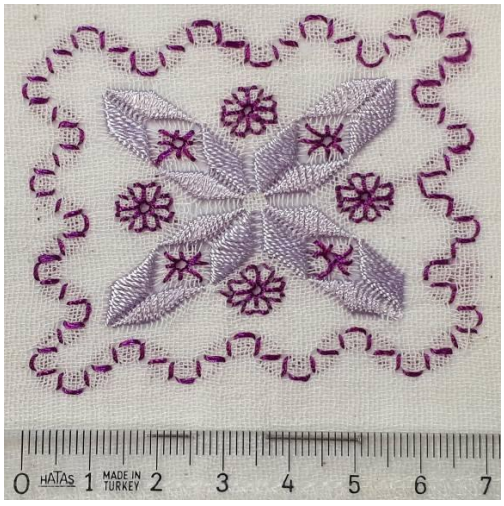
4.3. Doğa ve Gökyüzü Temalı Motifler

Şile bezi işlemelerinde kullanılan sekiz uçlu yıldız motifinin çiçekleri niteler şekilde kullanım şekli, doğanın döngüsü ve zarafetinin kozmik düzenle olan ilişkisinin, iç dünyada şekillenen görsel ve düşünsel sunumlarıdır. Gökyüzünün doğa üzerindeki gücü ve doğanın gelişiminin gökyüzüne bağlı olduğunun farkındalığı, yıldız motifinin çiçeği tanımlamasıyla, motiflerde değer bulmuştur. Bu motifler; gökyüzünün sonsuzluğunu çiçeklerin güzelliğiyle birleştirerek, motifin etki gücünü arttırırken, gökyüzünün sonsuzluğuna karşı hayatın ve çiçeklerin gelip geçici olduğunun farkılndalığın oluşturduğu gizli duygulardır.

4.3.1. Manolya Motifi

Gökyüzünün doğayla buluştuğu motiflerden biri olan bu motifin, merkezde yer alan sekiz uçlu yıldızın tekrarlanan uçlarıyla; bir çiçeğin doğadaki büyüme, gelişme serüveni ve etrafına yaydığı etki hissedilmektedir. Yıldızın aralarında yer alan küçük çizgisel çiçeklerle; hayat, yaşam, evren ve doğa gibi döngüsel kare alanda, zamanı niteleyen perspektif etkisi verilirken, yıldız motifinin etrafını saran bu çizgisel kareyle, sonsuzluğa karşı hayatın sınırları olduğu gerçeğine dokunulmuştur (Çiloğlu, 2019a, s. 337). Kareyi oluşturan üçgen iniş ve çıkışlar; kare gibi kararlı zaman sürecinde, hayat içinde yaşamda yükselen ve azalan miktarlar ve doğanın yenilenme döngüsünü temsil etmektedir. Kareyi oluşturan üçgenlerin çizgisel basamakları; yaşamın yükselen ve inen basamaklarının iplik hareketleriyle en basit ve etkili sunumudur (Şekil 66).

Şekil 66. Manolya Motifi

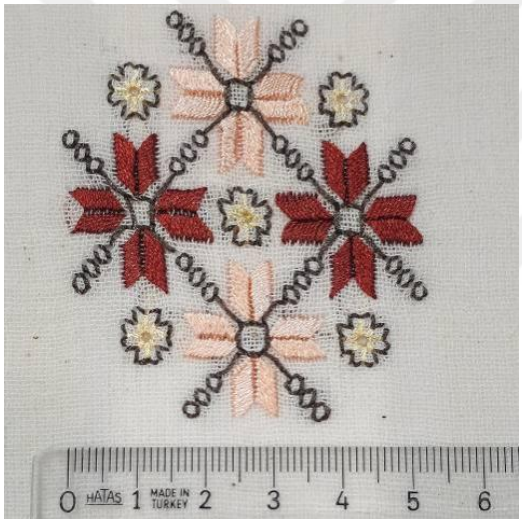

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.3.2. Yasemin Motifi

Sekiz uçlu yıldız motifinin doğayla buluştuğu motifte; doğanın döngüsü, uyumu ve çiçeklerin güzelliğindeki hoş kokunun insan hayatına kattığı huzur ve rahatlatıcı etkisi Şile bezine yansıtılarak, insanı doğanın ritmine uyum kurmaya ve içsel mutluluğa davet eder nitelik işlenmiştir. Bu motif; evrenin sonsuzluğu ve yıldızların bilinemeyen ömürlerine karşılık, çiçeklerin narin güzelliği ve geçiciliğinin insan hayatına öğretileriyle birlikte, insanın doğayla olan derin bağı ve bu bağın duyusal, duygusal ve düşünsel gelişimindeki etkisine önemli vurgular yapmaktadır. Motifin çapraz tasarımında; çiçeklerin insan hayatına kattığı güçlü etkilerin duygusuyla, yıldız motifinin umut, güç ve huzura giden yolda parlayan ışık duygusu birleştirilmiştir (Şekil 67, 68).

Şekil 67. Yasemin Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 68. Yasemin Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.3.3. Hanımeli Motifi

Hanımeli çiçeğinin soğuk ve zorlu hava şartlarına dayanıklı sarmaşık yapısı ve gelişme hareketi, yine gücün ve büyüklüğün temsili olan yıldız motifiyle verilmiştir. Çiçeğin sarmaşık ve güçlü yapısından dolayı, zorluklara dirençle karşı koyma, bağlılık ve sadakati temsil ettiği düşünülmektedir (Habertürk, 2024). Hoş kokusuyla rahatlatıcı atmosfer yaratan hanımeli çiçeğinin güçlü etkisi, sekiz uçlu yıldız motifinin yorumlanan uçlarında ifade bulmuştur (Şekil 69).

Şekil 69. Hanımeli Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.3.4. Yoncalı Yıldız Motifi

Tarihi süreçten günümüze insanlar umut, şans, mutluluk gibi beklentilerle, belirlediği nesnelere anlamlar yüklemiştir. Bunlardan biri de, oldukça nadir karşılaşılabilen dört yapraklı yoncadır. Doğada üç yapraklı olarak görülen yoncanın bu nadir görülen yapısına yüklenen umut, şans, mutluluk (aşk), inanç anlamları (Hürriyet, 2021), yine; gökyüzünde güç ve kalıcılığın sembolü olan yıldızın gücü ve kalıcılığıyla birleştirilerek, dört yapraklı yoncanın anlamı benzersiz olma ifadesi kazanmıştır (Şekil 70).

Şekil 70. Yoncalı Yıldız Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.3.5. Sevda Çiçeği Motifi

İsminden de anlaşılacağı gibi sevginin yoğun gücü; yine gökyüzü, sonsuzluk, güç, kalıcılık ve uzun ömrün simgesi olan yıldız motifiyle birleştirilerek, umuda dayalı beklenti; "Sevda Çiçeği" motifinde güç kazanmıştır. Tasarım olarak; yıldız motifinin birbirine bağlanarak, tekrarlanan kare formlar içinde yer alması, sevginin ve değerlerin sağlam temelli, kalıcı, dengeli, kararlı, bağlılık içinde; yıldızlar gibi uzun ömürlü ve güçlü olması duygusunun temsil edilmesidir. Umuda dayalı "Sevda Çiçeği" motifi bu anlamda estetik ve manevi bir bütünlük sunmaktadır (Şekil 71 – 73).

Şekil 71. Sevda Çiçeği Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 72. Sevda Çiçeği Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 73. Sevda Çiçeği Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.3.6. Gelin Tacı Motifi

Doğa ve gökyüzünü temsil eden ve doğanın döngüsü ve kalıcılığını, evliliğin anlamıyla bütünleştirilen önemli bir motiftir. Yıldızlar simge seçilerek, birlikteliğin sönmeyen, uzun ömürlü ve güçlü olması umuduyla yürünen yolda, gökyüzünde parlayan ve mutluluğa giden yolu aydınlatan yıldızlar gibi duygular, yıldızların kozmik düzenini motife dönüştürür. Bu motif yalnızca bir süsleme değil, aynı zamanda iki insanın birbirine duyduğu sevgi ve bağlılığın, evrensel bir güçle bütünleşen ve sonsuzluğa uzanan birlikteliğinin sembolik ifadesidir.

Kare formun kararı, dengeli, durağan yapısı, yarım yıldız motifleriyle hareket kazanmıştır. Gelin tacı motifi; duygusal bağlarla bir aile kurma ve aileyi sevgiyle büyütmenin kutsallığıyla birlikte, aile büyüklerinden miras alınan değerler korunarak, gelecek nesillere aktarılması sorumluluğunun önemini nitelemektedir. Şile'de tarihi öneme sahip bu motif, geçmişte her genç kızın çeyizinde olması gereken bir motif olduğu belirtilmiştir (Turan, 2024), (Şekil 74, 75).

Şekil 74. Gelin Tacı Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 75. Gelin Tacı Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.4. Tanımlayıcı Motifler

Şile bezi işlemelerinde kişi, önem, olay, durum gibi nitelik belirten geleneksel motifler bulunmaktadır. Bu motiflerin günümüzde de Şile bezi süslemelerinde kullanılması, motiflere isim veren unsurların değerinin önemini göstermektedir.

4.4.1. Gazi Sofrası Motifi

Atatürk'ün 10 Ekim 1932 tarihinde Şile' ye ziyareti (Ertek & Evren. 2017, s. 294, 295) için özel olarak tasarlanan ve hemen işlenerek çay örtüsü olarak masasına serilen örtünün üzerinde bulunan desenden ismini alarak, Şile bezi işlemelerinde en değer verilen motifler arasında anılmaktadır (Bostancı, 2024; Sarı, 2024), (Şekil 76, 77).

Şekil 76. Gazi Sofrası Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 77. Gazi Sofrası Motifi

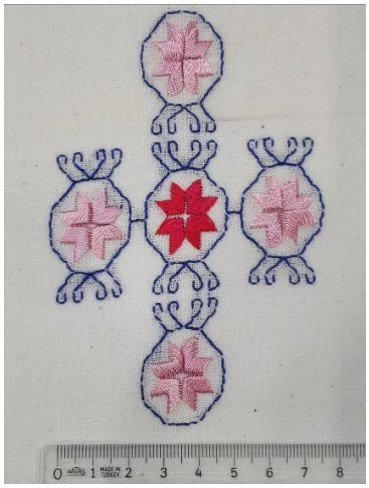

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.4.2. Doktor Gözü Motifi

Doktorun bilgisi, tecrübesi, ilgisi, dikkati ve teşhislerinin önemini temsil etmek için yaygın olarak kullanılan "Doktor gözü" ifadesi, Şile bezi işlemelerinde sekiz uçlu yıldız motifiyle tasarlanarak, doktorların insan hayatındaki kritik rolleri ve yaşama olan katkıları sanatsal ifadeye dönüşmüştür. Halk arasında dikkat vurgusu olarak "Gözünü dört aç" cümlesindeki önem gibi, motifin yıldızlarla dengeli tasarlanışı, doktorların dikkat gücü ve doktorlara duyulan büyük güven ve saygı, yıldızın gücüyle nitelendirilmektedir. (Şekil 78, 79) örneğinde merkezde yer alan kırmızı yıldız motifiyle, doktorların odaklanmasına vurgu yapılmaktadır. (Şekil 80) örneğinde; üç çizgili kare alan ve içinde yer alan dört yıldız motifi; doktorların verdiği kararların etkili, dengeli ve kararlı olduğu nitelenmektedir.

Şekil 78. Doktor Gözü Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 79. Doktor Gözü Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 80. Doktor Gözü Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

4.4.3. Saray Süpürgesi Motifi

Tarihsel süreçte yönetim, büyüklük ve gücün merkezi olarak kabul edilen saray kavramı; yine büyüklük, güç ve evrenin sonsuz düzeninin simgesi olan yıldız motifiyle ilişkilendirilmiştir. Yıldızın geometrik düzeni, gökyüzünde parlayan konumu ve dengenin ifadesi olarak, sarayın büyüklüğü ve yönetim gücünü temsil ederken, motifin ismi; aralarda diyagonal yer alan siyah iplik hareketlerinin süpürgeye benzetilmesinden dolayıdır. Motifteki bu iplik hareketleri; yılızın aktiflik ve enerjisiyle birlikte, her yöne hakimiyeti ve aktifliği vurgulamaktadır. Bu anlamda motif; büyüklük, aktiflik ve yönetim gücüyle birlikte, evrensel düzenle saray kavramının birleştiği ve insanlık tarihindeki sürekliliğinin yansıması niteliğindedir. Motifin tasarımı ve yüklendiği anlam birleşimi; saray ifadesini yerel bir tanımdan

çıkartarak, evrensel ve tarihsel bir güç ve yönetim sembolüne dönüştürmüştür (Şekil 81).

Şekil 81. Saray Süpürgesi Motifi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Geleneksel Şile bezi motifleri, geçmişten günümüze Türk kültürünün önemli bir parçası olarak, yalnızca estetik özellikler taşımakla kalmayıp, aynı zamanda kültürel mirasımızı ve değerlerimizi yansıtmaktadır. Geçmişin sanatçıları aramızdan ebediyete intikal etmiş olsalar da bıraktıkları bu zengin miraslarla, onların bizlerle olduğunu hissettiren sessiz hatıralar olarak yaşamaya devam edecektir. Günümüze bıraktıkları eserler; onların emeğini, duygu dünyalarını ve hayata kattıkları estetik değerleri ve geçmişin anılarını hissettirmektedir. Zamanda uzanan motifler, geçmiş ve günümüz arasında bir köprü gibi varlıklarını sürdürerek, geçmişin sanatçılarının kalplerinden süzülen hikayeleri anlatmaktadır. Bu nedenle baktığımız ve dokunduğumuz her motifle onları saygıyla sonsuzluktan günümüze taşıyoruz. Böylece bedenleri bu dünyadan ayrılmış olsa bile, bıraktıkları eserleriyle, bizler ve bizlerin sonrasında da yaşayacak ve sanatsal dokunuşları geleceğe rehber olmaya devam edecektir.

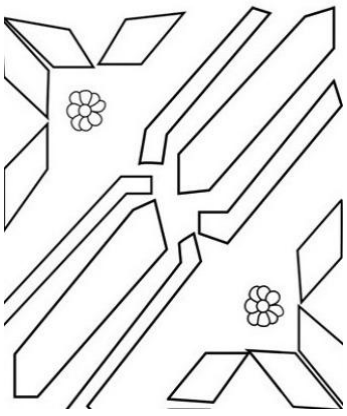
5. GELENEKSEL ŞİLE BEZİ MOTİFLERİNDEN ÇIKIŞLI YENİ TASARIMLAR VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Şile bezi işleme motiflerinin devamı ve geleceğe taşınabilirliğine kişisel bakış açısıyla, Şile bezi işlemelerinde kullanılan motiflerden çıkışlı 5 farklı desen tasarımı yapılmıştır. Tasarımlar Şile bezinin geleneksel motif zenginliğinden kopmadan, kimliğe tutunarak tasarlanmıştır. Motifler ve desenler Adobe Illustrator programında çizilmiştir. Hazırlanan çizimlerin görselleri; Wilcom Embroidery Studio ve Accurate 4 nakış programları kullanılarak oluşturulmuştur. Desenler; geçmişten günümüze Şile bezinden üretilen ve oldukça kullanılan örtü için tasarlanmışlardır. Tasarımların Şile bezine işlenmesi Z. Turan tarafından yapılmıştır.

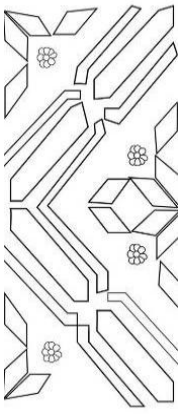
5.1. Birinci Desen Tasarımı

Desenin tasarımı sekiz uçlu yıldız motifinden çıkışlıdır. Ayna yöntemiyle dikey yönde 2 (Şekil 82), yatay yönde 8 kez yan yana tekrarlanarak birleştirilen yarım birimden (Şekil 83), ortasında sekiz uçlu yıldız bulunan 4 aynı motifin yatay tekrarıyla desen oluşturulmuştur (Şekil 84, 85).

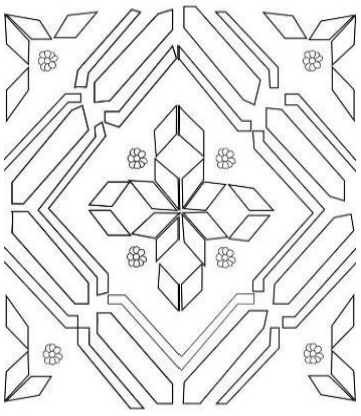
Şekil 82. 1 / 16 Birim

Şekil 83. 1 / 8 Birim

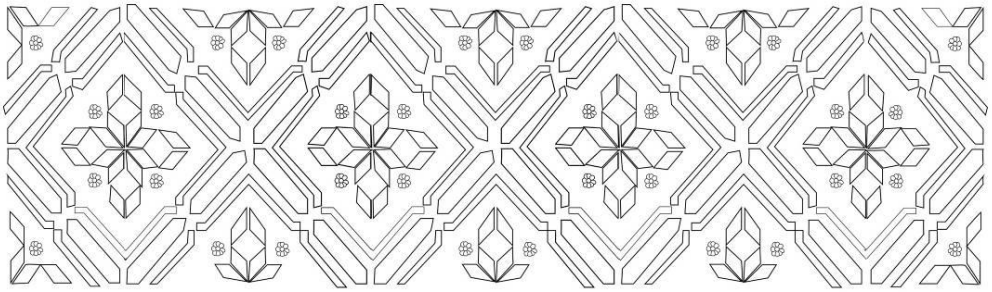

Şekil 84. Birinci Motif Tasarım Çizimi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

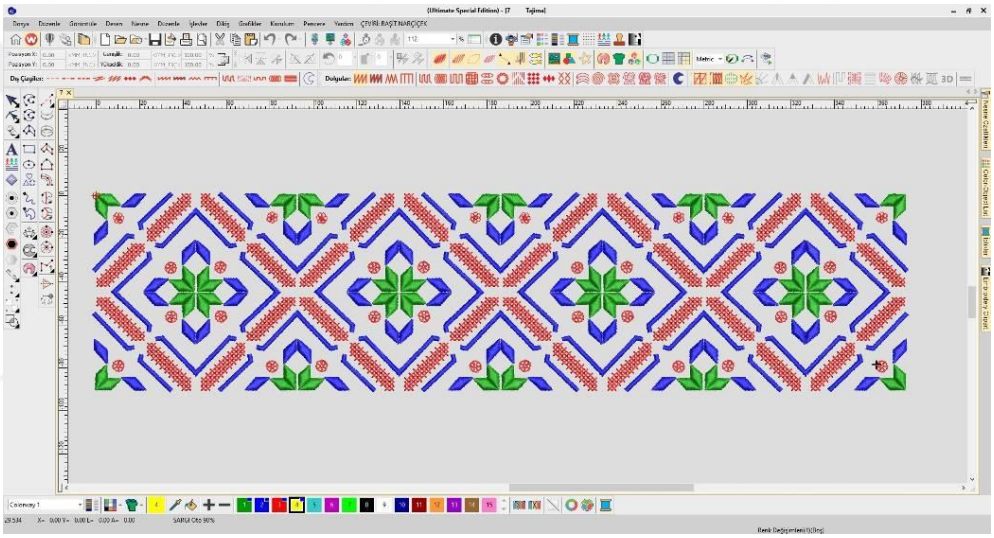
Şekil 85. Birinci Desen Tasarımı Çizimi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

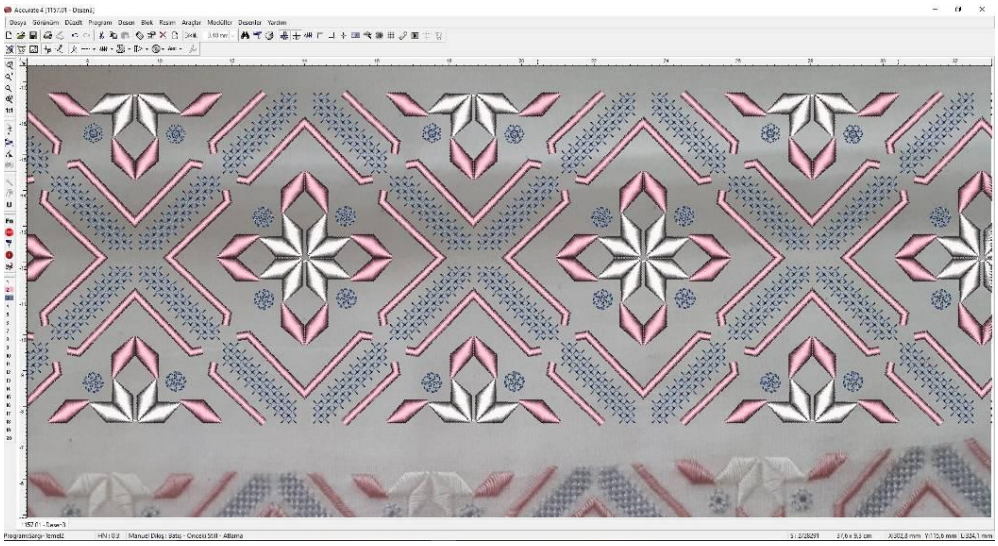
Şile bezine işlenen birinci desenin görselleri nakış programlarında hazırlanmıştır (Şekil 86, 87).

Şekil 86. Nakış Programında Birinci Desenin Hazırlanması

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 87. Nakış Programında Birinci Desenin Görünümü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şile bezine işlenen birinci desenin motif eni 9 cm, yüksekliği 10,5 cm, desenin uygulama genişliği 36.5 cm'dir (Şekil 88 – 90).

Şekil 88. Birinci Motifin Genişlik Ölçüsü

Şekil 89. Birinci Motifin Boy Ölçüsü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 90. Birinci Desenin Uygulama Genişlik Ölçüsü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Desen tasarımının işlendiği örtünün boyutları 45x90 cm'dir. Desen; örtünün her iki tarafında yer almaktadır (Şekil 91).

Şekil 91. Birinci Desen Tasarımının İşlendiği Şile Bezi Örtü

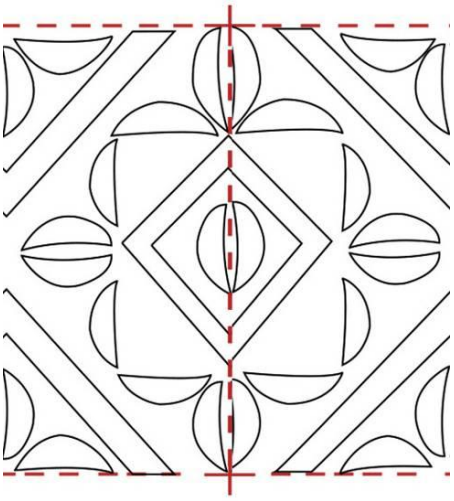

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

5.2. İkinci Desen Tasarımı

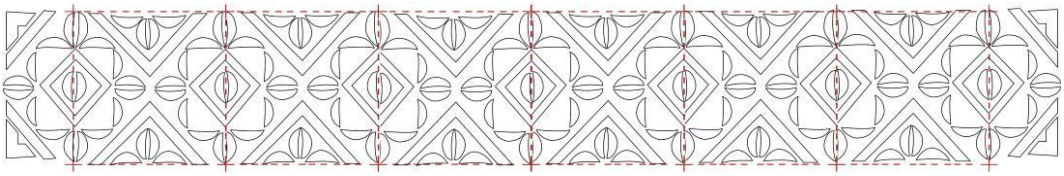
Desenin tasarımı "Manda Gözü" motifinden çıkışlıdır. Yarım birim ayna yöntemiyle 14 kez yan yana tekrarlanarak birleştirilerek oluşturulan desen tasarımında motif 7 tekrarla yer almaktadır (Şekil 92, 93).

Şekil 92. İkinci Motif Tasarım Çizimi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

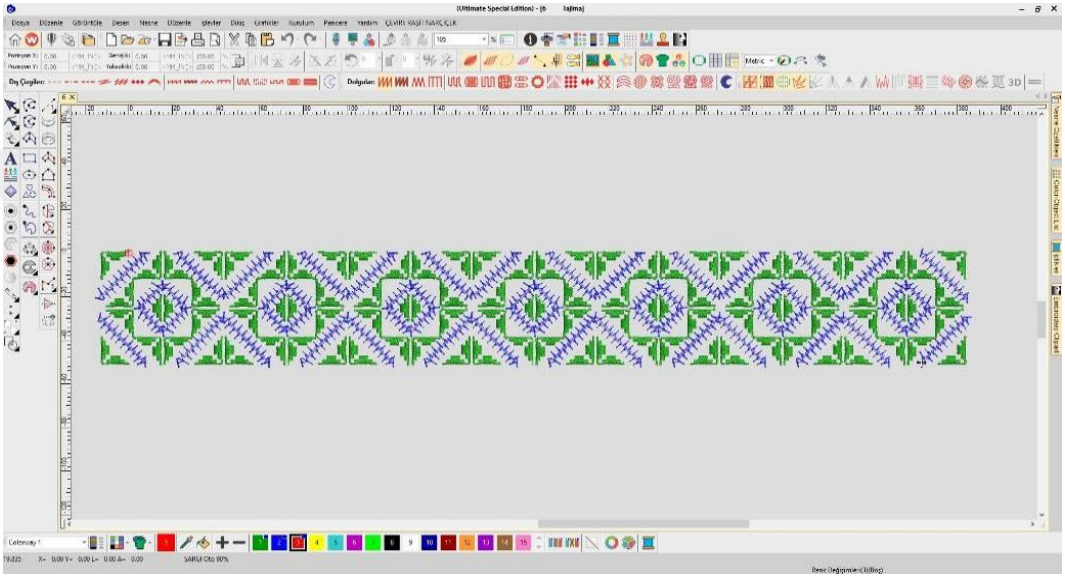
Şekil 93. İkinci Desen Tasarım Çizimi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

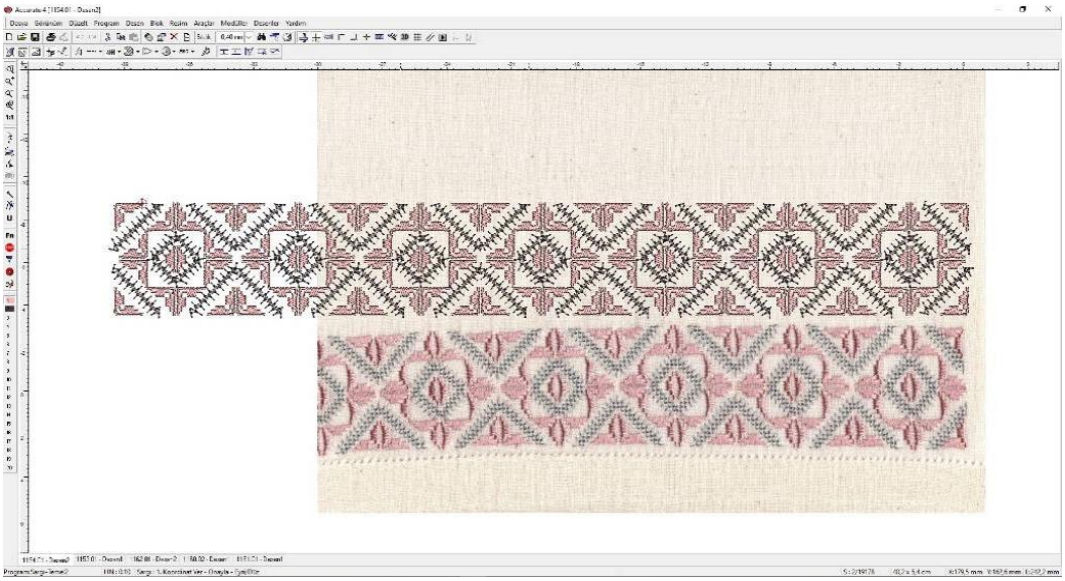
Şile bezine işlenen ikinci desenin görselleri nakış programlarında hazırlanmıştır (Şekil 94, 95).

Şekil 94. Nakış Programında İkinci Desenin Hazırlanması

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 95. Nakış Programında İkinci Desenin Görünümü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şile bezine işlenen ikinci desenin motifi 5x5 cm kare şeklindedir. Örtünün her iki tarafında bulunan desenin uygulama genişliği ise 36 cm'dir (Şekil 96). Desen tasarımının işlendiği örtünün boyutları ise 48x114 cm'dir (Şekil 97).

Şekil 96. İkinci Desenin Uygulama Ölçüleri

Kaynak: Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 97. İkinci Desen Tasarımının İşlendiği Şile Bezi Örtü

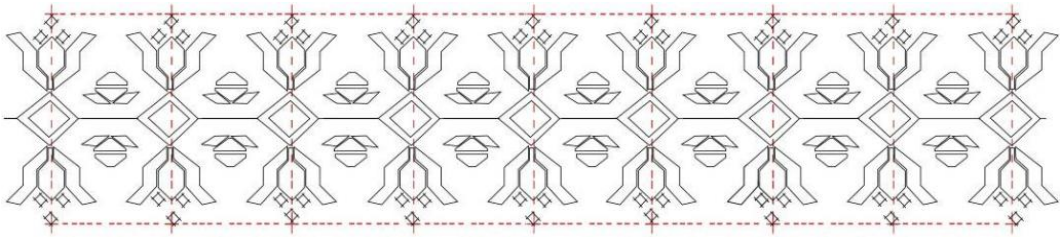

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

5.3. Üçüncü Desen Tasarımı

Desenin tasarımı lale motifi çıkışlıdır. Lale motifli desen; motifin 9 tekrarıyla oluşturulmuştur (Şekil 98).

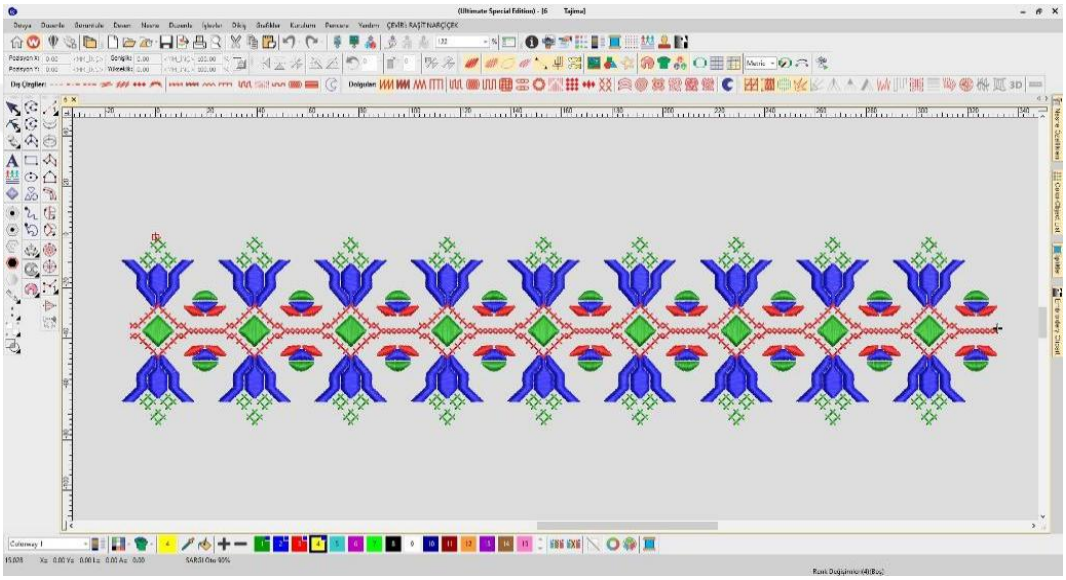
Şekil 98. Üçüncü Desen Tasarım Çizimi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

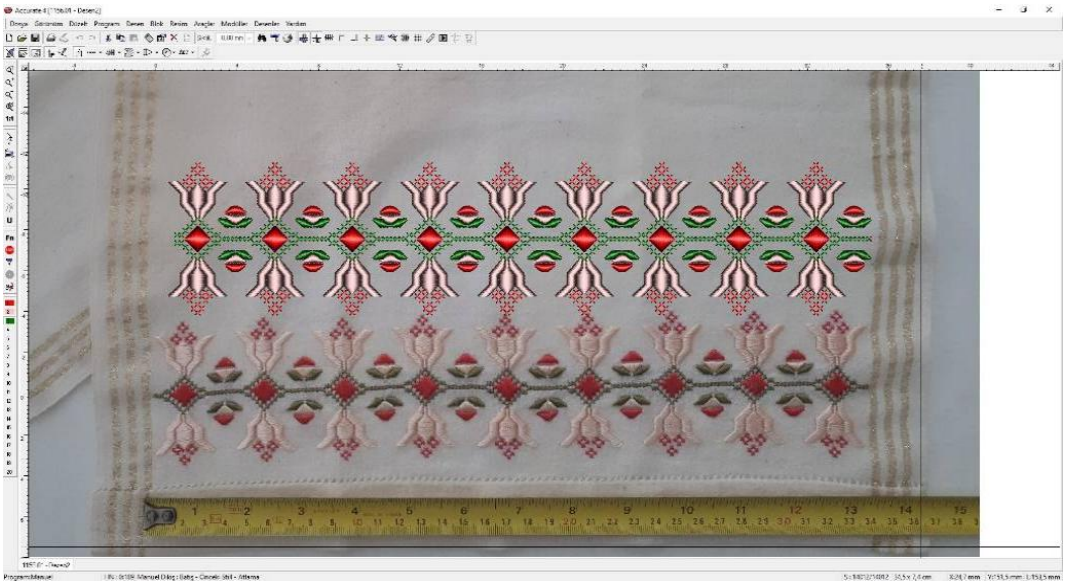
Şile bezine işlenen üçüncü desenin görselleri nakış programlarında hazırlanmıştır (Şekil 99, 100).

Şekil 99. Nakış Programında Üçüncü Desenin Hazırlanması

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 100. Nakış Programında Üçüncü Desenin Görünümü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şile bezine işlenen üçüncü deseninin yatay birim ölçüsü 4 cm'dir (Şekil 101). Desende her iki yöne bakan lale motiflerinin dikey ölçüsü 7 cm'dir (Şekil 102). Şile bezinden örtü için tasarlanan, her iki tarafında 9 tekrarla bulunan desenin uygulama genişliği ise 34,5 cm'dir (Şekil 103). Örtünün boyutları ise 40x110 cm'dir (Şekil 104).

Şekil 101. Üçüncü Motifin Genişlik Ölçüsü

Şekil 102. Üçüncü Motifin Yükseklik Ölçüsü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 103. Üçüncü Desenin Uygulama Genişlik Ölçüsü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 104. Üçüncü Desen Tasarımının İşlendiği Şile Bezi Örtü

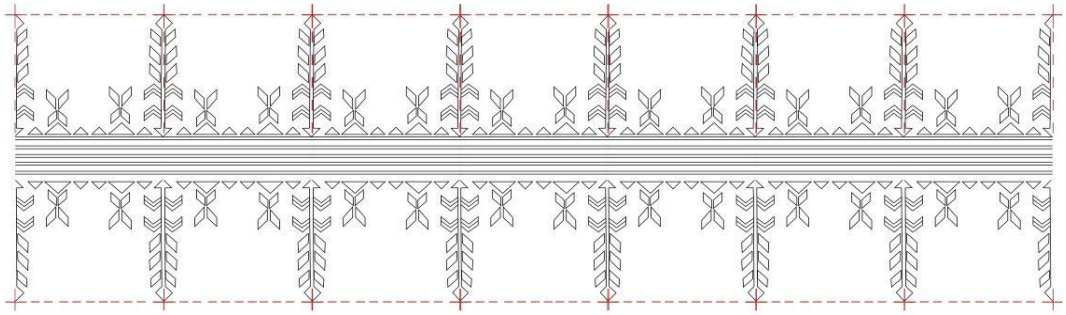

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

5.4. Dördüncü Desen Tasarımı

Desenin tasarımı sekiz uçlu yıldız motifinden çıkışlı olarak, her iki yöne bakan bitkisel desen tasarlanmıştır (Şekil 105). Desen örtünün yüzeyinde, örtünün uzunluğuna göre uygulanmıştır. Çizgisel görünün sergileyen tasarımda, örtünün yüzey deseni, ayna yöntemiyle simetrik 9 tekrarla oluşturulmuştur.

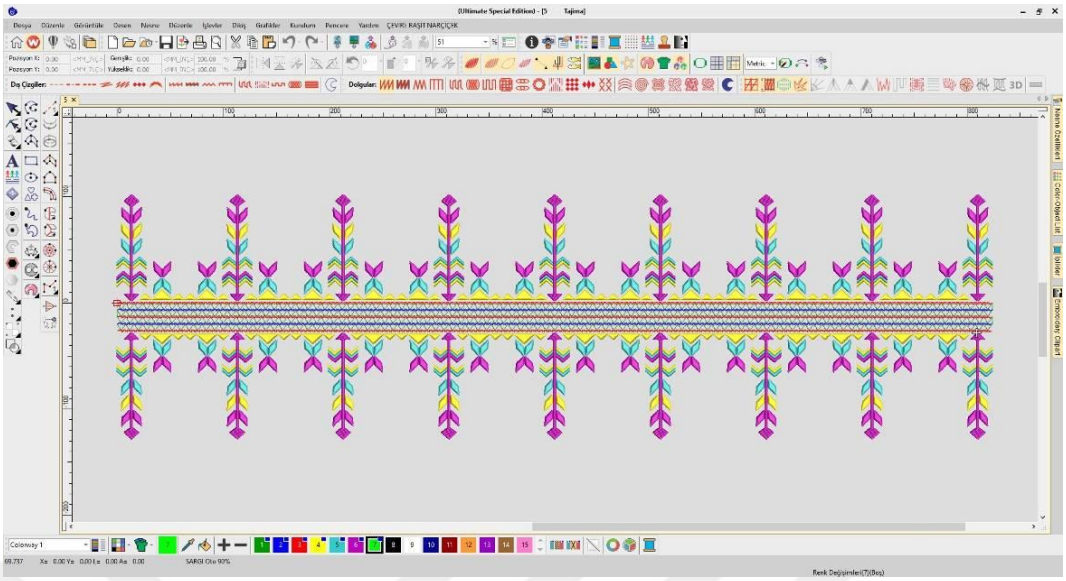
Şekil 105. Dördüncü Desenin Tasarım Çizimi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şile bezine işlenen üçüncü desenin görselleri nakış programlarında hazırlanmıştır (Şekil 106, 107).

Şekil 106. Nakış Programında Dördüncü Desenin Hazırlanması

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 107. Nakış Programında Dördüncü Desenin Görünümü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Desenin Şile bezine uygulanmasında motif genişliği 10,5 cm (Şekil 108), yüksekliği 23,5 cm (Şekil 109) ve iki motif arası 11 cm'dir (Şekil 110). Örtünün boyutları ise 40x97 cm'dir (Şekil 111).

Şekil 108. Dördüncü Motifin Genişlik Ölçüsü

Şekil 109. Dördüncü Motifin Yükseklik Ölçüsü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 110. Dördüncü Desenin İki Motif Aralığı Ölçüsü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 111. Dördüncü Desen Tasarımının İşlendiği Şile Bezi Örtü

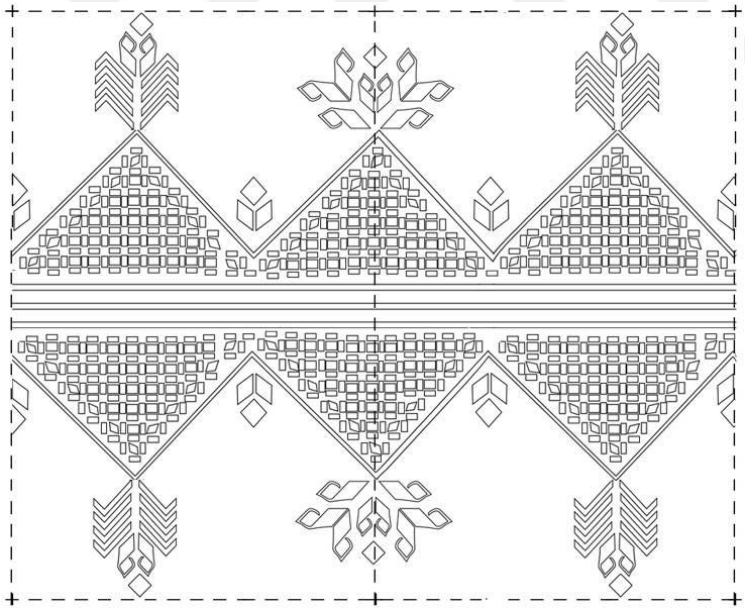

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

5.5. Beşinci Desen Tasarımı

Şile bezi örtünün uzunluk yönünde işlenen desen tasarımı; iki farklı motifin birbiri ardı tekrarıyla, 8 dizilimle oluşturulmuştur (Şekil 112).

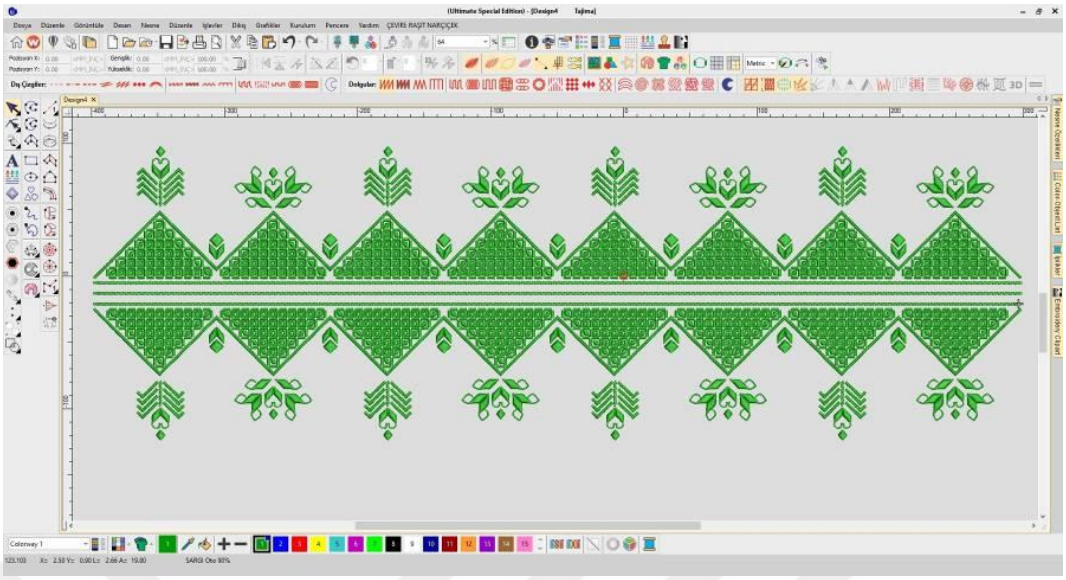
Şekil 112. Beşinci Desenin Tasarım Çizimi

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

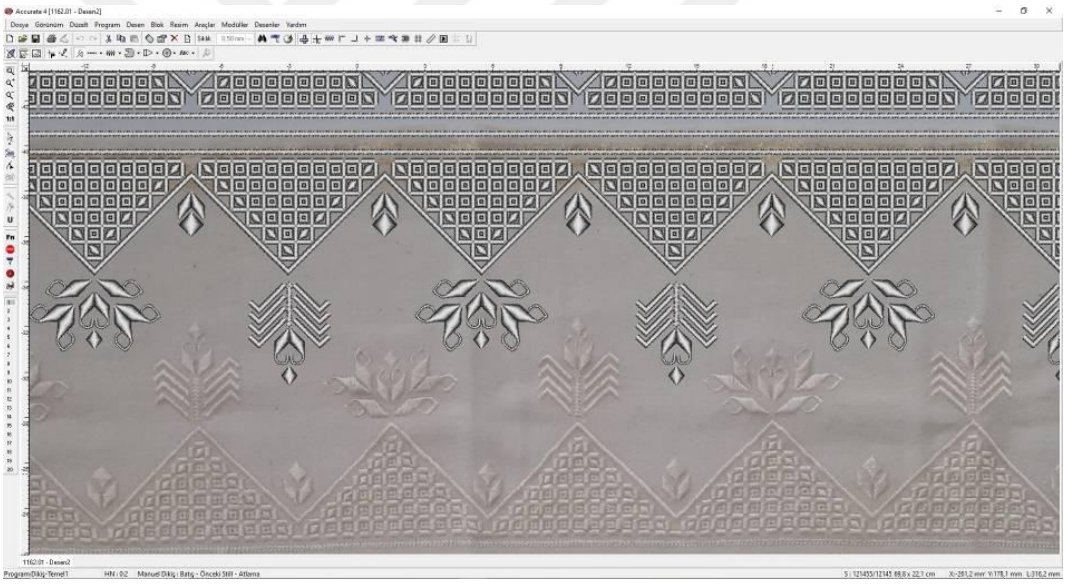
Şile bezine işlenen beşinci desenin görselleri nakış programlarında hazırlanmıştır (Şekil 113, 114).

Şekil 113. Nakış Programında Beşinci Desenin Hazırlanması

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 114. Nakış Programında Beşinci Desenin Görünümü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

İşleme yüzeyinde karşılıklı üçgenler üzerinde yükselen her bir motiflerin genişlik ölçüsü 9 cm (Şekil 115), yükseklik ölçüsü ise 22 cm ve 20 cm'dir (Şekil 116, 117). Örtünün boyutları ise 40x81 cm'dir (Şekil 118).

Şekil 115. Beşinci Motifin Genişlik Ölçüsü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 116. Beşinci Desen Motifinin Yükseklik Ölçüsü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

Şekil 117. Beşinci Desen Motifinin Yükseklik Ölçüsü

Kaynak: Yazar Arşivi, .2024.

Şekil 118. Beşinci Desen Tasarımının İşlendiği Şile Bezi Örtü

Kaynak: Yazar Arşivi, 2024.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, geleneksel Türk sanatı motiflerinden bir grup oluşturan Şile bezi üretimleri ve motiflerinin, günümüzde varlığını ve etkisini vurgulamaktadır. Şile bezi üretimlerinin; tekstil tasarımı, moda, ev dekorasyonunda önemli konumda olduğu görülmektedir. Çalışmada edinilen sonuçlara göre, Şile işlemelerinde kullanılan geleneksel motiflerin, yeni eklentilerle sürekli geliştiği, Şile bezinden yapılmış kıyafetlerde modern giysilere anlam katan değerler olarak tarihin ve kültürün yaşatılabilmesinin ve geleceğe aktarılabilmesinin mümkün olacağı sonucuna varılmıştır. Motifler sanatsal yapıyla birlikte, içerdiği duygu ve düşünce mesajlarının estetik yorumlanabilme yöntemlerinin öğretici araçlarıdır.

Her bir motif, Türk kültürünün önemli birer sembolü olarak, günümüzde estetik ve duygulara dokunan düşünsel tasarımlara dönüşen, sanatsal ve kültürel ifade biçimlerinin devamı olarak kullanılmaktadır. Tanınması için farklı isimlendirilen motiflerin benzer yapılarına uygulanan eklentilerle çeşitlenmesi, tasarlayanların kompozisyon gücünü göstermektedir. Şile bezine işlenen motifler, birer süsleme unsuru olmasıyla birlikte, insanın evren ve doğayla olan içsel bağın birleşiminin sonuçlarıdır. Tarihi gelişimde desenler ve motifler; farkındalık ve gözlemle sentezlenerek iç dünyayı temsil eden motiflere dönüşmüştür. Bu çözümleme şekli, motifleri ve bu motiflerden yapılan kompozisyonları ve dolayısıyla üretimleri, halkın ihtiyaç için yaptıkları üretimler konumundan, birer, eşsiz sanat eseri konumuna getirmiştir. Ayrıca motiflerin Şile bezinde farklı isimler, tasarımlar ve tekniklerle kullanımı, Türk el sanatlarının kompozisyon ve desen zenginliğini ve bu sanatın günümüzde yaşatılmasının önemini göstermektedir.

Ülkemiz ve uluslararası platformlarda Şile bezinin tanıtımı ve Şile bezini güncel tutmak, farkındalığı arttırmak ve yeni nesli özendirmek ve Şile bezine değer ve anlam katan motiflerin sürdürülebilirliği amacıyla, Şile Belediyesi tarafından her yıl, yaz aylarında Uluslararası Şile Bezi Kültür ve Sanat Festivali düzenlenmektedir. Ayrıca Şile ilçesi nüfus olarak, Türkiye'nin gelişmekte olan en şanslı ilçelerinden biridir. Ülkemizde kırsal kesimlerden farklı şehirlere ve şehir merkezlerine çeşitli

nedenlerle göçlerin etkisiyle oluşan nüfus erozyonu ve çeşitli nedenlerle gerileyen el sanatı üretimlerine karşılık, Şile'nin giderek artan nüfus potansiyeliyle, Şile bezinin geleceğe kesintisiz aktarılabilmesi daha mümkün görünümdedir. Araştırma için yapılan görüşmelerde, geçmişte 7 yaşında Şile bezine nakış öğrenmeye başlayan nesiller yetişirken, günümüzde ise yeni neslin ilgisinin çok olmadığı, teknolojinin değer katan imkanları yanlış ve ölçüsüz kullanılarak, zamanın büyük bölümünün tüketildiği öğrenilmiştir. Ancak nedenleri iyi düşünmek gerekir. Çoğunlukla küçük yaştaki çocukların ilgilerini aile büyükleri belirler. Küçük yaşta bir çocuk hangi alana yönlendirilirse, o yönde becerisi gelişir. Günümüzde çocuklar ailelerinin temin ettiği cep telefonu ve tabletlerin içeriğini merak ederek, bunların içeriğini öğrenmekle zaman geçirmekte ve ailelerinden hiçbir katkı almadan teknolojik beceriler kazanmaktadırlar. Teknolojinin kazanımlarıyla birlikte, düşünülecek olursa, teknolojinin getirmiş olduğu bu yöntem, yorulan aile büyüklerini rahat ettirerek, çocuklarla ilgilenme ve çocuklar üzerindeki öğretme yükünü azaltmış olmaktadır. Çünkü küçük bir çocuk ailesinin bildiği bir beceriyi öğrenmek istediğinde, anne ya da baba çocuğa o beceriyi kazandırmak için zaman ayırmak zorundadır. Bu zahmete katlanmak istemeyen ailelerde küçük çocuklar etrafında buldukları nesnelere yönelmekte, ebeveynler de çocukların kendilerini yormadan, sessizce vakit geçirdikleri için, bu durumu normal görmektedirler. Çocuklar her şeyi aile ve çevresinden öğrenirler. Dolayısıyla büyüklerin ilgi ve farkındalığı, çocukların ilgi ve farkındalığıyla devam eder. Gelişen teknoloji ve değişen yaşam koşullarında çocukların ilgisi farklı yönde gelişirken, önemini yitirmeye başlayan geleneksel el sanatlarının çocuklarda ilgi bulması oldukça çaba gerektirmektedir. Yapılacak projelerde geleneksel motiflerle çocukların oynayabileceği telefon, tablet ve bilgisayar oyunları geliştirilerek, çocukların ve ebeveynlerin motiflere ilgisi sağlanarak, kültürel bilgileri güncel tutulabilir. Çünkü kamu kuruluşlarında görev yapan eğitmenler ve usta öğreticilerle yapılan görüşmelerde, kurslara katılanların yaş ortalamalarının daha çok orta yaş ve üzeri olduğu, genç neslin nadir ilgilendiği belirtilmiştir. Bugünün çocuklarının yarının büyükleri olduğu düşünüldüğünde, çocukken geleneksel sanatlara karşı ilgisi ve bilgisi olmayan kişilerin, ileride sahip olacakları nesillerinden bu sanatlara yönelik ilgi duymaları ve geleceğe doğru bilgilerle aktarım sağlamaları beklenemez. Ayrıca; günümüzde özellikle kız çocukları için çeyizlik ihtiyacın farklılaşması, gerektiğinde sembolik olarak ticari karşılanması ve teknolojik telafiler nedeniyle de bütün kamu kuruluşları ve özel

üretimlerin destek, imkan, yaşatma ve geliştirme çabalarına rağmen, Şile bezi üretimi, üzerindeki işlemeler ve oyaların sürdürülebilirliği ve gelecek nesillere kültürel miras olarak gelişerek aktarılması bu yönden de risk altındadır. Şile bezi üretim yöntemlerinin korunması, bu mirasın sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Ancak kullanım amaçlarında kolay ve hazır temin edilen üretimlerin, Şile bezi ürünlerinin yerini alması, yeni neslin farklı moda ve dekorasyon tercihleri; bu geleneksel sanatın geleceğini düşündürmektedir. Bu anlamda, Şile bezinin korunması ve tanıtılması için yapılan tüm çabalar ve öğretiler, yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda kültürel bir sorumluluk olarak, farkındalık yaratmaya katkılar sağlayan önemli bir değerdir.

KAYNAKÇA

Bayburtlu, Ç. (2017). Şile bezi'nin yeniden yorumlanması ve özgün ürünlere dönüştürülmesinin önemi. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, *3*(Special Issue 2), 449-460.

Çiloğlu, H. (2017, 29 Nisan - 01 Mayıs). *Kare formun yaşamla olan kavramsal ilişkisi*. II. Uluslararası Akdeniz'de Güzel Sanatlar Sempozyumu ve Kültür Sanat Çalıştayı, 235-237. Antalya, Türkiye. https://www.researchgate.net/publication/349989820Kare_ Formun_Yasamla_Olan_Kavramsal_Iliskisi

Çiloğlu, H. (2019a). Türk kültür varlıklarında yaşamın biçimlenmesi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(35), 335-343. https://doi.org/10.7816/ulakbilge-08-35-05

Çiloğlu, H. (2019b). Türk halı sanatı kompozisyonlarında hayat ve zaman kavramları. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (43), 200-213. https://doi.org/10.32547/ataunigsed.604315

Çiloğlu, H. (2019c). Türk halı sanatı kompozisyonlarında ve desenlerinde miktar kavramı. *Art-E Sanat Dergisi*, *12*(23), 185-193. https://doi.org/10.21602/sduarte.555754

Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1976). *TS 2173 Şile Bezi (El Dokuması) Standardının mecburi olarak uygulanması*. Kararlar Daire Başkanlığı. https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster.aspx?ItemId=602032&Hash=E5AF9FD1091CA6677CB1388BB27CAB251A5024195884A6CE0F45399D5A76AB41&Mi=0

Dölen, E. (1992). *Tekstil tarihi*. Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları.

Ertek, A., & Evren, E. N. (2017). *Şile ilçesi coğrafyası*. Dergah Ofset.

Evren, E. N. (2023). *Cumhuriyetin 100. yılında mahalleleri ve köyleri ile birlikte Şile ilçesi*. CB Basımevi.

Genç, M. & Öztürk, G. (2023). Cennete açılan kapılar Denizli Çal'da tespit edilen paşa kapısı (cennet kapısı) desenli torbaların teknik ve desen açısından incelenmesi. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (60), 222-242

Google Haritalar. (2024). *Şile Kalesi*. https://www.google.com.tr/maps/place/%C5%9Eile+kalesi/@41.0898461,28.9708616,10z/data=!4m6!3m5!1s 0x409e33d 46bccf52f:0xe95bf1f9d74e9e50!8m2!3d41.1815992!4d29.6091719!16s%2Fg%2F11kpwf92gr?hl=tr&entry=ttu

Habertürk. (2024, Temmuz 29). *Hanımeli çiçeğinin anlamı*. Haber Türk. https://m.haberturk. com/hanimeli-ciceginin anlami-nedir-hanimeli-cicegi-ne-anlama-gelir-neyi-simgeler-ne-ifade-eder-3706652/2

Hürriyet. (2021, Kasım, 15). *Dört yapraklı yoncanın anlamı*. Hürriyet. https://www.hurriyet. com.tr/egitim/4 yaprakli-yonca-anlami-nedir-hastanede-dort-yaprakli-yonca-neyi-ifade-eder-41939410

Kültürportalı (2024). *Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası*. https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/6586/divrigi

Nufusu.com (2024). *Şile nüfusu*. https://www.nufusu.com/ilce/sile_istanbul-nufusu

Nuhoğlu, M. (2018). Çokkollu yıldız tasarımlarının temsiliyet ve hazır tasarım bakımından günümüzdeki kullanımları üzerine bir inceleme. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 7(49), 1191-1199. https://doi.org/10.7816/idil-07-49-16

Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi II*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Süleyman Demirel Üniversitesi Yörük Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi. (2023, 17 Ağustos). *Coğrafi İşaret Tescil Belgeli Şile Bezi'ne Cumhuriyet'in 100'üncü yılı anısına "kökboyama" işlemi yapıldı*. https://yorkam.sdu.edu.tr/tr/haber/turkiyenin-iki-evrensel-degeri-cumhuriyetin-100uncu-yildonumu-icin-bulusturuldu-43349h.html

Şile Belediyesi. (2021). *Şile Belediyesi faaliyet raporu*. https://sile.bel.tr/upload/files/2021-faaliyet-raporu.pdf

Şile Belediyesi. (2024). *Şile bezi el sanatları merkezi*. https://www.sile.bel.tr/kesfet/sile-rehberi/sile-bezi-el-sanatlari-merkezi

T.C. Şile Kaymakamlığı. (2016, 30 Aralık). *Nüfus Durumu*. http://www.sile.gov.tr/nufus-durumu

Tekstilbilgi (2024). *Bezayağı Örgü*. https://tekstilbilgi.net/dokuma-kumas-orgu-cesitleri.html#google_vignette

Temir, Ş. R. (2010). *Geçmişten günümüze Şile ve şile bezi*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Turan, M. (2020, 11 Ekim). *Şile bezi endüstrisi yeniden hayata dönüyor*. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sile-bezi-endustrisi-yeniden-hayata-donuyor/2002614#

Tüm Cebeci, D. (2022). Geleneksel işleme sanatında kullanılan şile bezi motifleri. *Kesit Akademi Dergisi*, 8(32), 252-277.

T.C. Kültür Bakanlığı. (1988). *Turkish Handwoven Carpets Catalog No: 2*. T.C. Kültür Bakanlığı

Türkiye Dokuma Atlası. (t.y). *Şile Bezi*. https://turkiyedokumaatlasi.com/dokuma /34/0

Uyanık, S., & Çelikel, D. C. (2019). Türk tekstil endüstrisi genel durumu. *Teknik Bilimler Dergisi*, 9(1), 32-41.

Uzun, A. (2009). *Şile yöresi Şile bezi dokumacılığının günümüzdeki durumu* (Yayın No. 261463) [Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yetmen, G. (2022). Geleneksel Şile bezi'nin sürdürülebilir tasarım anlayışı ile yeniden markalaşması önerisi. *Art-e Sanat Dergisi*, 15(30), 1306-1333. https://doi.org/10. 21602/sduarte.1176580

EKLER

Ek 1. Kişisel Görüşmeler

Bostancı, S. (Görüşme Tarihi: 05.02.2024). Nakış yapan, Şile – İstanbul.

Çetin, T. (Görüşme Tarihi: 03.10.2010). Şile bezi dokuma ustası. Korucuköy, Şile – İstanbul.

Melek, B. (Görüşme Tarihi: 13.12.2024). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı, Şile Belediyesi Şile Bezi El Sanatları Merkezi, Şile bezi genel koordinatörü, Şile – İstanbul.

Sarı, G. (Görüşme Tarihi: 09.02.2024). Şile Bezini Yaşatma Koruma ve Geliştirme Derneği Başkanı, Şile – İstanbul.

Selak, Y. (Görüşme Tarihi: 13.12.2024). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Şile Borsa İstanbul Halk Eğitim Merkezi'nde Şile bezi el nakışı usta öğretici, Şile – İstanbul.

Şahinbay, G. (Görüşme Tarihi: 04.10.2024). Şile Belediyesi Şile Bezi El Sanatları Merkezi, Şile bezi dokuma atölye şefi, Şile – İstanbul.

Taşpınar, A. (Görüşme Tarihi: 13.12.2024). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Şile Borsa İstanbul Halk Eğitim Merkezi'nde Şile bezi dokuma usta öğretici, Şile – İstanbul.

Turan, Z. (Görüşme Tarihi: 13.12.2024). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı, Geleneksel El Sanatları; Şile Bezi İşleme Alanı ve İğne Oyası Alanı Sanatçısı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Enstitü İstanbul İSMEK'te Şile bezi işleme ve iğne oyası eğitmeni, Şile – İstanbul.